

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

БАХНОВСЬКИЙ ТАРАС ВАЛЕРІЙОВИЧ

(власноручний підпис студента)

Допускається до захисту:
завідувач кафедри
конституційного, міжнародного
і кримінального права,
к.ю.н., доцент

_____ О. Г. Турченко
«_____» _____ 2020 р.

СПІЛЬНА ПОЛІТИКА ОБОРОНИ ДЕРЖАВ

Спеціальність 081 Право

Магістерська робота

Керівник:

Щербак І.А., доцент кафедри
конституційного та міжнародного права,
к.ю.н., доцент

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали/за шкалою ЄКТС/за національною шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця – 2020

ЗАТВЕРДЖЕНО:

Керівник: Щербак І.А.

доцент кафедри доцент кафедри
конституційного та міжнародного

права, к. ю. н., доцент

«09» січня 2020 р.

МАГІСТЕРСЬКЕ ЗАВДАННЯ

студента 1 курсу СО «Магістр» групи «А»,

денного відділення спеціальності «Право»

Бахновського Тараса Валерійовича

1. Тема роботи: Спільна політика оборони держав.

2. Строк надання студентом роботи керівнику: до 30 жовтня 2020 р.

3. Вихідні дані до роботи: наукова література, нормативно-правові акти України та зарубіжних країн, практика застосування законодавства щодо спільної політики оборони держав, статистичні дані.

4. Робота виконується на базі: кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права Донецького національного університету імені Василя Стуса.

5. Результати дослідження: конкретизація основних нормативно-правових актів, на основі яких здійснюється спільна політика оборони держав, та основних форм взаємодії України з Європейським Союзом; встановлення основних особливостей спільної політики оборони держав; формулювання визначення поняття «спільна політика оборони держав»; узагальнення правової основи щодо спільної політики оборони Організації Північноатлантичного договору та обґрунтування перспективних шляхів взаємодії України на основі договору про військово-політичний союз; надання пропозицій щодо участі України у здійсненні спільної політики оборони держав ЄС та НАТО та конкретизація форм здійснення такої діяльності.

6. Область застосування результатів роботи: наукова діяльність.

Тема магістерської роботи зареєстрована № 03/08 від «09» січня 2020 р.
Ст. лаборант кафедри _____ (підпис)

УЗГОДЖЕНО:

«09» січня 2020 р.

Зав. кафедри

Конституційного, міжнародного і

кримінального права,

доцент, к.ю.н.

_____ О.Г. Турченко

АНОТАЦІЯ

Бахновський Т. В. Спільна політика оборони держав. Магістерська робота. Кафедра конституційного, міжнародного і кримінального права юридичного факультету, Донецький Національний університет імені Василя Стуса Міністерства освіти і науки України, Вінниця, 2020. – 98 с.

У роботі досліджено еволюцію міжнародного права щодо формування спільної політики оборони держав, сформульовано визначення спільної політики оборони держав на основі міжнародних норм, обґрунтовано два способи організації спільної політики оборони, форми та межі її здійснення. Виявлено проблемні аспекти щодо організації спільної політики оборони держав.

Конкретизовано основі форми здійснення спільної політики оборони держав Європейського Союзу та Організації Північноатлантичного договору з Україною, наведено пропозиції щодо покращення взаємодії між Україною та державами Європейського Союзу та Організації Північноатлантичного договору в організації спільної політики оборони держав. Надано пропозиції щодо організації спільної політики оборони держав за участю країн Люблінського трикутника.

Ключові слова: спільна оборона держав, колективна самооборона, Європейський Союз, НАТО, міжнародні організації, спільна політика безпеки і оборони, Статут ООН, міжнародно-правова відповідальність.

Додатків 3. Бібліограф.: 63 найм.

SUMMARY

Bakhnovskiy T.V. General defense policy of state. The Master's Thesis. Department of Constitutional, International and Criminal Law of Law Faculty, Vasyl' Stus Donetsk National University Ministry of Education and Science of Ukraine, Vinnitsa, 2020. – 98 p.

The paper examines the evolution of international law on the formation of a general defense policy, the definition of a common defense policy of states on the basis of international norms is formulated, two ways of organizing a common defense policy, forms and limits of its implementation are substantiated. Problematic aspects of the organization of the common defense policy of the states are revealed.

The basis for the form of implementation of the common defense policy of the European Union and the North Atlantic Treaty Organization with Ukraine is concretized, proposals for improving cooperation between Ukraine and the European Union and the North Atlantic Treaty Organization in the organization of the common defense policy are given. Proposals for the organization of a common defense policy of the states with the participation of the countries of the Lublin Triangle are given.

Keywords: general policy defense of states, collective self-defense, the European Union, NATO, international organizations, common security and defense policy, UN Charter, international legal responsibility.

Addition 3. Bibliography: 63 items.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ.....	5
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1 ЗАГЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СПІЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ОБОРОНИ ДЕРЖАВ.....	11
1.1 Передумови організації спільної політики оборони держав як категорії міжнародного права	11
1.2 Поняття, особливості спільної політики оборони держав та межі її застосування	23
1.3 Форми здійснення спільної політики оборони держав	37
РОЗДІЛ 2 ОРГАНІЗАЦІЯ СПІЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ОБОРОНИ КРАЇНАМИ- УЧАСНИКАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ОРГАНІЗАЦІЄЮ ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНОГО ДОГОВОРУ.....	47
2.1 Перспективи участі України у спільній політиці оборони Європейського Союзу.....	47
2.2 Перспективи участі України у спільній політиці оборони держав- учасників Північноатлантичного договору.....	62
ВИСНОВКИ.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ.....	83
ДОДАТКИ	

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

Організація Об'єднаних Націй	ООН
Організація Північноатлантичного договору	НАТО
Проект статей про відповідальність міжнародних організацій 2011 р.	Статті 2011р.
Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй	РБ ООН
Європейський Союз	ЄС
Договір про Європейський Союз	ДЄС
Договір про функціонування Європейський Союз	ДФЄС

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасні процеси глобалізації у світі, здійснення гібридних атак по відношенню одних держав до інших, виявили новітні проблеми в організації безпеки і оборони держав, що змусило їх шукати шляхи вирішення вказаних проблем та забезпечення власної безпеки. Наявність збройних сил в держави вже не гарантує її безпеку. Найбільший розвиток міжнародного права у сфері організації спільної політики оборони держав відбувся у період з кінця Другої світової війни. І на теперішній час на міжнародній арені утворилися різні форми організації спільної політики оборони держав, у зв'язку з чим, є доцільно належним чином розглянути деякі з них, охарактеризувати та встановити перспективи участі України у здійсненні спільної політики оборони держав. Втрата міжнародного авторитету Організації Об'єднаних Націй, як основної інституції, що забезпечує міжнародну безпеку, мир і порядок, змусила об'єднання держав-членів Європейського Союзу шукати способів і засобів для забезпечення їх безпеки. В даному контексті важливо знайти правильний підхід для організації спільної політики оборони держав, утворення міжнародних організацій та військово-політичних союзів держав для забезпечення безпеки в окремо визначеному регіоні. Проблематика організації спільної політики оборони держав, її особливостей та меж її здійснення є порівняно новою. Організація спільної політики і оборони Європейського Союзу вийшла на новий рівень із впровадженням положень про посилену структурну співпрацю, прагненням держав-членів Європейського Союзу перетворити спільну безпекову та оборонну політику на спільну оборонну політику Союзу.

Враховуючи це, тема спільної політики оборони держав потребує свого розкриття, міжнародно-правової характеристики та систематизації основних положень, що регулюють міжнародні відносини, перспективи України в участі у військово-політичному об'єднанні Організації Північноатлантичного договору

(далі – НАТО) та взаємодії в організації спільної політики оборони Європейського Союзу (далі - ЄС).

До окремих аспектів міжнародно-правової характеристики спільної політики оборони держав, політики оборони і безпеки Європейського Союзу, участі України в Організації Північноатлантичного договору зверталися такі вітчизняні вчені: О.Г. Турченко, І.П. Битяк, М. М. Камишанський, М. В. Буроменського, Я.О. Трагнюк, А.С. Рафіківна, Ю.В. Петренко, Т. В. Комарова, І. І. Маринів, К. М. Янакаєва та зарубіжні науковці: К. Зіглер, В.Ю. Слепак, Дж. Петерсон (Dzh. Peterson), М. Шаклетон (M. Shakleton), К. Гілл (K. Hill), М. Сміт (M. Smit), Г. Макенстайн (H. Makenstain), Ш. Брезертон (Sh. Brezerton), Д. Воглер (D. Vohler). При цьому більшість з них аналізували або окремі режими забезпечення спільної політики оборони держав, або співробітництво в межах окремих міжнародних організацій. Адже в епоху глобалізації питання спільної політики оборони держав можливо реалізувати лише в межах колективної, глобальної безпеки в світі, що підтверджує актуальність, теоретичний та практичний інтерес обраної нами теми.

Мета і завдання дослідження. Мета магістерського дослідження полягає у конкретизації механізму та специфіки організації співробітництва держав у сфері регулювання організації та здійснення спільної політики оборони держав.

У відповідності з зазначеною метою в роботі планується вирішити наступні основні завдання:

- аналіз розвитку міжнародного законодавства щодо організації спільної політики оборони держави і класифікація етапів його становлення і конкретизація основних нормативно-правових актів, на основі яких здійснюється спільна політика оборони держав;

- аналіз особливостей спільної політики оборони держав;

- аналіз змісту міжнародних договорів про заснування Європейського Союзу та Організації Північноатлантичного договору, рішень Міжнародного суду ООН з подальшим обґрунтуванням двох відмінних способів здійснення спільної політики оборони держав;

- систематизація і аналіз основних нормативно-правових актів, на основі яких здійснюється спільна політика оборони держав-членів Європейського Союзу та конкретизація основних форм взаємодії України з Європейським Союзом у здійсненні спільної політики оборони держав;

- узагальнення правової основи щодо спільної політики оборони Організації Північноатлантичного договору та обґрунтування перспективних шляхів взаємодії України на основі договору про військово-політичний союз.

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є міжнародні правовідносини, які виникають під час здійснення спільної політики оборони держав.

Предмет дослідження. Предметом дослідження є міжнародно-правова характеристика організації та здійснення спільної політики оборони держави.

Методи дослідження. За допомогою історичного методу було проаналізовано різні етапи еволюції міжнародно-правових відносин, щодо формування спільної політики оборони держав та утворення у зв'язку з такою еволюцією міжнародної практики щодо організації спільної політики оборони держав (підрозділ 1.1., розділ 2). В ході використання системного методу класифіковано міжнародно-правові норми на основі яких здійснюється спільна політика оборони держав (розділ 1.3). Також, знайшли у роботі своє відображення такі методи: аналогія, абстрагування, дедукція й конкретизація (розділи 1, 2). В роботі за допомогою формально-юридичного методу було проаналізовано положення міжнародно-правових актів організації спільної політики оборони держав (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2).

Положення, що виносяться на захист:

- уточнено особливості спільної політики оборони держав, на основі яких сформульовано поняття «спільна політика оборони держав»;

- обґрунтовано відмінні способи здійснення спільної політики оборони держав; конкретизовано основні форми участі України у здійсненні спільної політики оборони держав з ЄС та НАТО;

- уточнено сутність спільної політики оборони держав, її особливості та

відмінності від колективної самооборони;

- доведена необхідність удосконалення нормативно-правової бази щодо забезпечення відповідальності міжнародних організацій за порушення норм міжнародного права за результатами здійснення спільної політики оборони;

- конкретизовано організаційні питання щодо здійснення спільної політики оборони держав за участю України та ЄС, а також перспективи організації спільної політики оборони держав за участі України в Люблінському трикутнику.

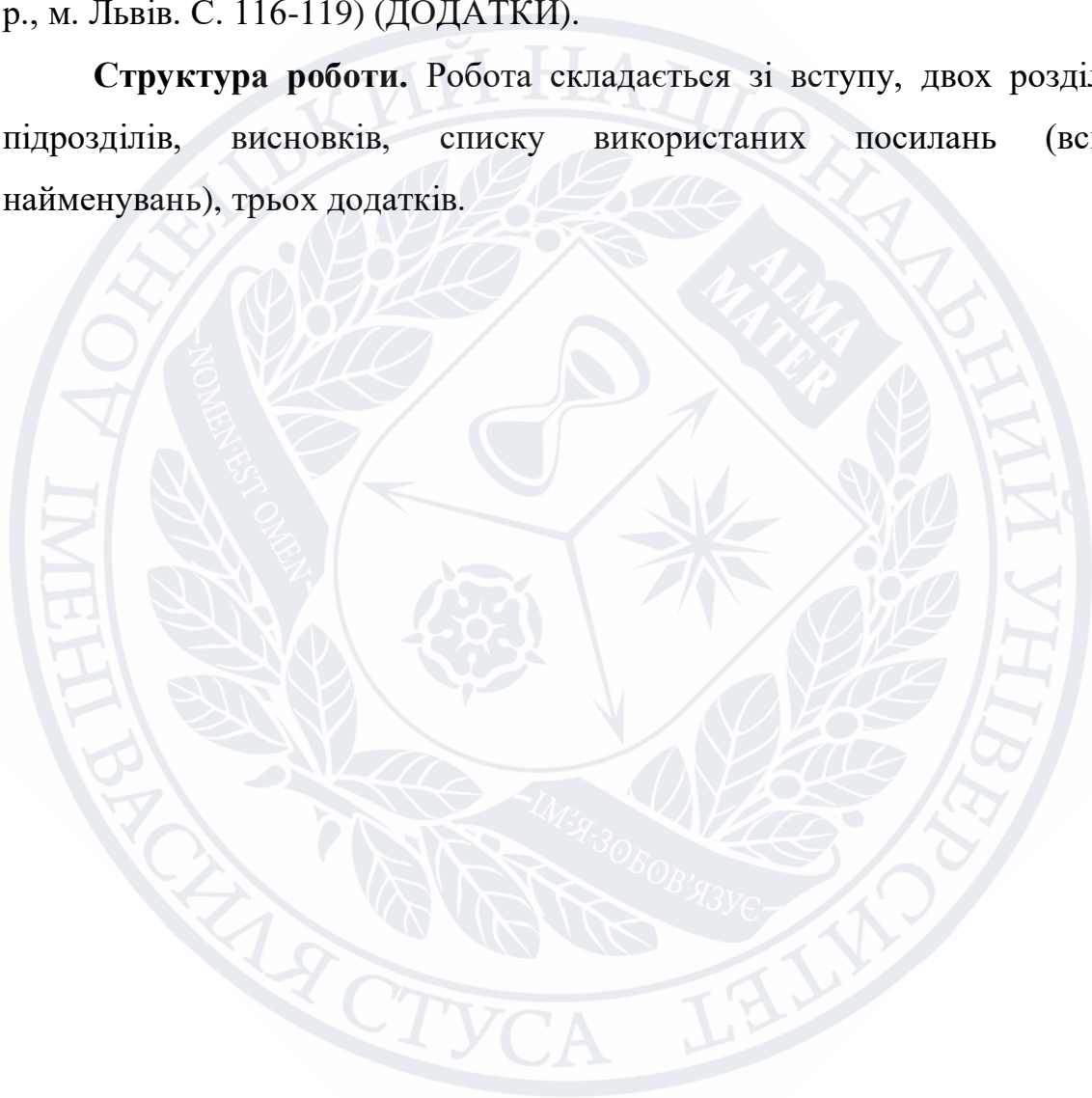
Теоретичне і практичне значення одержаних результатів. Теоретичне значення магістерської роботи полягає в тому, що в ній здійснено комплексний теоретико-прикладний підхід до визначення поняття спільної політики оборони держав, її особливостей та функціонування. Практичне значення магістерської роботи проявляється у науковій сфері у формі використання в науковій та навчальній практиці матеріалів, що були опубліковані за темою означеного дослідження. Також, практичне значення одержаних в роботі результатів буде доцільне під час організації спільної політики оборони за участю країн Люблінського трикутника, формування та оформлення договору про заснування відповідної міжнародної організації - військово-політичного союзу. Матеріали магістерської роботи можуть бути використані абітурієнтами, студентами бакалаврата та магістратури, викладачами та науковцями.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження доповідалися на: 1) Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Весняні юридичні читання - 2020», яка відбулася 30 квітня 2020 р. у м. Вінниця (Бахновський Т.В. Вплив спільної політики оборони держав на розвиток міжнародного права. *Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Весняні юридичні читання - 2020», 30 квітня 2020 р., м. Вінниця, ДонНУ імені Василя Стуса, 2020. С. 64-67);

2) Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток державності та

права в Україні: реалії та перспективи», яка відбулася 18-19 вересня 2020 р. у м. Львові (Бахновський Т.В. Щодо спільної політики оборони за участю країн люблінського трикутника. *Розвиток державності та права в Україні: реалії та перспективи*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток державності та права в Україні: реалії та перспективи». Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 18-19 вересня 2020 р., м. Львів. С. 116-119) (ДОДАТКИ).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, п'яти підрозділів, висновків, списку використаних посилань (всього 63 найменувань), трьох додатків.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СПІЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ОБОРОНИ

1.1. Передумови виникнення поняття спільної політики оборони держав як категорії міжнародного права

В умовах сьогодення набувають актуальності дослідження процесів розвитку міжнародно-правових відносин, що формують засади підтримання міжнародного миру та безпеки. З цією метою вживаються ефективні колективні заходи для запобігання та усунення загрози миру, актів агресії або інших проявів. Такі заходи повинні проводитися мирними засобами, відповідно до принципів справедливості та міжнародного права, а також необхідності удосконалення засобів залагодження міжнародних конфліктів або ситуацій, що можуть призвести до порушення миру. Виникнення такої категорії міжнародного права як спільна політика оборони держав потребує уточнення змісту і сутності. Здійснення діяльності щодо розв'язання питань, що стосуються підтримки міжнародного миру й безпеки, а також утворення військово-політичних союзів призвели до виникнення нових прав та обов'язків в держав та міжнародних організацій, у зв'язку із здійсненням такої діяльності.

В своєму дослідженні «Спільна політика безпеки і оборони ЄС: еволюція і стратегія розвитку» І.В. Яковюк наводить етапи розвитку спільної політики безпеки і оборони Європейського Союзу та прогнозує подальший його розвиток. Він зазначає, що «метою Союзу є утвердження своєї індивідуальності на міжнародній арені передусім шляхом спільної зовнішньої політики безпеки, включаючи можливе оформлення в подальшому спільної оборонної політики, яка могла б привести з часом до створення спільних сил оборони» [1, с. 76-87].

Розвиток міжнародного права в XX-XXI сторіччі має колосальний вплив на сучасний правопорядок у світі. Так, відповідно до норм міжнародного права,

суб'єкти міжнародного права, змушені діяти виключно до загальних принципів права, які є обов'язковими для держав та інших суб'єктів цього права, незалежно від того, погодилися вони на створення та існування цих норм.

Одним з результатів розвитку міжнародної співпраці стала колективна оборона (самооборона). Зокрема, закріплення відповідних положень відбулось в статті 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй (далі - ООН), де зазначено, що даний Статут жодним чином не зачіпає невід'ємного права на індивідуальну або колективну самооборону, якщо відбудеться збройний напад на Члена Організації, доти, поки Рада Безпеки не вдасться до заходів, необхідних для підтримки міжнародного миру й безпеки. Дії, вжиті Членами Організації при здійсненні цього права на самооборону, мають бути негайно повідомлені Раді Безпеки й жодним чином не повинні зачіпати повноважень і відповідальності Ради Безпеки, відповідно до цього Статуту, відносно вжиття в будь-який час таких дій, які вона вважатиме за необхідні для підтримки міжнародного миру й безпеки [2]. Відповідні положення, які включені до Статуту ООН пройшли довгий шлях формування та вираження в нормах міжнародного права.

У статті 1 Статуту ООН визначено цілі та принципи забезпечення міжнародного миру та безпеки та зазначено, що Організація Об'єднаних Націй має на меті підтримувати міжнародний мир та безпеку і з цією метою вживати ефективних колективних заходів для запобігання та усунення загрози миру й придушення актів агресії, або інших порушень миру, і проводити мирними засобами, відповідно до принципів справедливості та міжнародного права, залагоджування або розв'язання міжнародних конфліктів або ситуацій, що можуть призвести до порушення миру [2, с. 2]. Відповідні цілі та принципи повинні бути дотримані усіма державами та жодним чином не повинні бути порушені.

Політика держав, спрямована на організацію спільної оборони, мала місце протягом всього існування цивілізованого світу, однак міжнародно-правове визначення та закріплення відповідних положень про самооборону держав відбулось зі створенням «Організації Об'єднаних Націй» 26 червня 1945

року в місті Сан-Франциско на заключному засіданні Конференції Об'єднаних Націй зі створення Міжнародної Організації, із підписанням Статуту ООН і набрання його чинності 24 жовтня 1945 року.

Попередньою міжнародною організацією, створеною з метою розвитку співробітництва, досягнення миру і безпеки між народами була Ліга Націй, яка існувала до 1946, й була заснована на Паризькій мирній конференції в 1919-1920 роках [3].

Історію утворення та ухвалення міжнародних принципів щодо організації спільної політики оборони держав поділяють на окремі періоди:

- до 1648 року, що закінчився підписанням Вестфальського миру;
- з 1648 по 1918 період, що відбувався у період до завершення Першої світової війни;
- з 1918 по 1945 період між закінченням Першої світової війни та Другої світової війни;
- з 1945 період від закінчення Другої світової війни по теперішній час.

У своєму дослідженні «Елементи колективної безпеки у змісті Вестфальського миру 1648 р.» В.С. Ржевська розглядає положення Вестфальського миру, що містять зобов'язання сторін щодо колективної безпеки, виявляються та аналізуються у порівнянні із пізнішими міжнародними актами у відповідній сфері [4]. В науковій праці наводиться стаття III Мюнстерського трактату, яка встановлює обов'язок договірних сторін заради підтримання міцної та щирої взаємної дружби ніколи не допомагати ворогам одна одній, нинішнім або майбутнім, з будь-якої підстави або приводу, ані зброєю, ані грошима, ані солдатами чи будь-якими засобами. Так само ніхто з учасників цього замирення не має допускати прохід ворожих військ через його країну або їх тимчасове перебування у ній [4, с. 207]. Виходячи з вказаних положень, ми можемо зробити судження про те, що зазначені положення не тільки є положеннями викладеними в статті 2 Статуту ООН, але й заклали підвалини забезпечення міжнародного миру. В.С. Ржевська також наводить думку про те, що Вестфальський мир хоч і сформував окремі елементи

колективної безпеки держав, однак колективна безпека на практиці не діяла [4, с. 206]. З вказаними твердженнями ми можемо повністю погодитися, оскільки забезпечення колективної безпеки зводиться виключно до окремих територій, що мають власне забезпечення військовими силами та гарантіями безпеки. Враховуючи положення, викладені у Вестфальському мирі 1648 року, зокрема Мюнстерському і Оснабрюцькому мирних трактатах, нами також встановлено те, що вказані норми забезпечили міжнародне право заходами впливу на порушників миру на століття вперед.

З 1648 по 1918 роки – період розвитку міжнародного права, який характеризується формуванням принципу мирного вирішення спорів. У науковій статті Я.Ю. Миколаєнко «Гаазькі конвенції 1899 та 1907 рр. про мирне вирішення міжнародних суперечок» проаналізовано найважливіші аспекти Гаазьких конвенцій 1899 і 1907 рр., порядок їх застосування та їх вплив. Обидві конвенції передбачали обмеження застосування збройної сили для вирішення міжнародних суперечностей. Проте такі формулювання, як «по можливості», «наскільки дозволять обставини» залишали державам-учасникам право вибору між воєнними і мирними засобами вирішення міжнародних спорів [6, с. 179-181].

З 1918 по 1945 року формується новий світовий порядок, що утворює систему колективної безпеки, основними міжнародно-правовими актами, що визначають порядок у світі є Статут Ліги Націй. Відповідно до цього, В.С. Ржевська в науковій праці «ООН – етап у розвитку концепції колективної безпеки» наводить тезу про те, що в ХХ столітті сформовано універсальну систему колективної безпеки, що відбулось у два етапи за підсумками двох світових воєн. Ліга Націй (1920 – формально 1946 р.) та Організація Об'єднаних Націй (від 1945 р.). Також, важливим буде розглянути положення наведені в Статуті Ліги Націй, який містив наступні елементи системи колективної безпеки: принцип єдності безпеки держав-учасниць (ст.11), обмеження права держав застосовувати збройну силу (обов'язок вдатися до попередньої процедури мирного вирішення спорів (ст. 12 – 17), повага

територіальної цілісності та політичної незалежності держав-членів (ст. 10), право Ліги вжити будь-яких заходів для забезпечення міжнародного миру (ст. 11), щодо порушника зобов'язань, включаючи припинення членства у Лізі (ст. 16) [6, с. 159-162].

Після 1945 року ми можемо проаналізувати етапи формування спільної політики оборони Європейського Союзу та Північноатлантичного Альянсу, як основні міжнародні організації, що в основі своєї діяльності поклали принцип колективної оборони.

О. Г. Турченко досліджує питання функціонування спільної політики оборони Європейського Союзу у науковій праці «Україна в Європейській системі колективної безпеки». Вчена зазначає, що «ідея проведення спільної політики оборони не є новою для Європи» [7, с. 88-92]. Ми цілком впевнено можемо підтримати цю думку, оскільки питання організації спільної політики оборони є одним зі стовпів, на основі яких функціонує ЄС. Ще 24 жовтня 1950 р. Голова французького уряду Р. Плевен офіційно запропонував доповнити план Шумана ідеєю створення європейського оборонного співтовариства (запровадження об'єднаної європейської армії) [8, с. 167].

Так, після Другої світової війни відбулось поступове формування спільної політики оборони і безпеки Європейського Союзу, зокрема за рахунок Західноєвропейського Союзу (який проіснував до 2011 року), спільно з Організацією Північноатлантичного договору, та вже з 1992 року безпосередньо в межах Європейського Союзу.

Контури Спільної політики безпеки і оборони почали визначатися в 1990-х рр. у Петерберзьких деклараціях Західноєвропейського Союзу (1992 р.) [9] та Спільній декларації з оборони Європи [10, с. 8-9].

В науковій праці «Военно-політична інтеграція країн в архітектурі європейської безпеки у другій половині XX – на початку XXI століть» О.Г. Турченко аналізує процес формування політики Європейських держав на основі їхніх програм та стратегій, викликів та загроз, що постали перед цими країнами. [11, с. 123-139]. Так, у відповідній статті наведено думку, що

«характерною рисою європейської безпеки продовжує залишатися високий ступінь інституціоналізації і інтеграції більшості європейських країн до НАТО. Хоча єдиного розуміння держав щодо розвитку військовооборонного співробітництва в Європі ніколи не було». Розглядаючи вказану думку ми погоджуємось з тим, що центр тяжіння розвитку Організації Північноатлантичного договору був не в Європі, а тому їхнє бачення міжнародного порядку, забезпечення безпеки відрізняється за своїм баченням від країн Європейського Союзу, а відповідний процес розвитку спільної політики безпеки йшов іншим шляхом.

Іншого способу організації спільної політики оборони держав притримувалися держави під час формування та розвитку Організації Північноатлантичного договору, а саме:

- з 1945 р. по 1949 р. витoki створення Альянсу;
- 1945 р. по 1956 р. період утворення;
- з 1956 р. по 1992 р. період становлення та розвитку (Прийнято нову концепцію «за межами території» (out of area), яка встановлює, що НАТО може захищати не лише території своїх членів. Початок втілення у життя цієї концепції відбувся в Боснії та Герцеговині, а пізніше — у Косово)
- з 1990 по теперішній час [12].

Відколи Альянс було засновано у 1949 році властива йому гнучкість, яку відображено в його Основоположному договорі, забезпечила здатність організації адаптуватися до вимог часу у різні історичні моменти. У 50-ті роки ХХ століття Альянс був виключно оборонною організацією. У 60-ті роки НАТО стала політичним інструментом розрядки міжнародної напруженості. У 90-ті роки Альянс став інструментом стабілізації ситуації в країнах Східної Європи і Центральної Азії завдяки запровадженню нових відносин партнерства і вступу до Альянсу нових членів. Сьогодні перед НАТО стоїть нове завдання: поширення миру за допомогою стратегічного експорту безпеки [12]. Організація Об'єднаних Націй як універсальна система колективної безпеки забезпечила значний вплив на розвиток міжнародного права, організації

діяльності держав щодо здійснення спільної політики оборони держав та недопущення агресії держав, підтримання миру і безпеки.

29 травня 1948 року, замість застосування дій за ст. 42 Статуту ООН, Рада Безпеки прийняла Резолюцію 50, за якою було створено спеціальну групу воєнних спостерігачів під назвою Організація Об'єднаних Націй для спостереження за виконанням умов перемир'я (UNTSO). До її складу входило 648 військових та цивільних спостерігачів; вона виконувала різноманітні завдання, які пізніше стали типовими для місій спостереження або підтримання миру: контроль за дотриманням угоди про припинення вогню і встановлених кордонів, установлення демілітаризованих зон та нагляд за ними, передача військовополонених, тощо. Резолюція 50 1948 р. Ради Безпеки ООН створила прецедент, який став основою для проведення операцій ООН із підтримання миру в майбутньому, що і вважається точкою відліку історії цього вкрай важливого і необхідного виду діяльності ООН [13].

Діяльність світової спільної за період з 1949 року по теперішній час досягла значних результатів у визначенні понять «збройний напад» і «право на самооборону», тлумаченні принципів поваги державного суверенітету, незастосування сили або загрози силою, принципів гуманітарного права, а також принципу невтручання держави у внутрішні справи іншої держави, заснованих на міжнародно-правовому звичаї і закріплених в міжнародному договірному праві (Рішення Міжнародного суду ООН від 27 червня 1986 року по справі «Про військову і воєнізовану діяльність в Нікарагуа і проти Нікарагуа (Нікарагуа проти Сполучених Штатів Америки)»). Рішення Міжнародного Суду ООН та його консультативні висновки є одними з найважливіших методів встановлення правозастосовної практики у сфері міжнародного права. Однак, у зв'язку з відсутністю належного механізму забезпечення міжнародно-правової відповідальності держав та міжнародних організації мають місце факти не виконання рішень Міжнародного суду ООН [14, с. 280-282].

В науковій праці О.М. Сіваша «Самооборона як обставина, що виключає протиправність діяння» проведено аналіз рішення Міжнародного суду ООН, у

справі про Воєнні дії на території Конго (Демократична Республіка Конго (ДРК) проти Уганди (2005 р.). Зокрема, наведено висновок суду ООН від 19 грудня 2005 року про те, що за відсутності збройних нападів на Уганду, а також не попередження нею Ради Безпеки ООН щодо застосування права на самооборону, дії Уганди визначаються як порушення принципів незастосування сили у міжнародних відносинах та невтручання. Досліджуючи питання організації спільної політики оборони держав, важливим буде дотримання положення про інформування Ради Безпеки ООН про застосування сили на агресивні дії [15, с. 108-115]. Однак, вказані положення не розкривають і не конкретизують дій, направлених на не військові заходи щодо політики санкцій, економічних та політичних заходів стримування агресора. Розкриваючи вказані положення щодо незастосування сили у міжнародних відносинах важливо розуміти, що всі агресивні дії, які направлені проти іншої держав, невідкладно повинні бути доведені Раді Безпеки ООН, як універсального гаранта колективної безпеки.

Розглянувши відповідні рішення Міжнародного суду ООН (Рішення від 27 липня 1986 року; воєнні дії на території Конго від 19 грудня 2005 року, можемо зазначити, що поступово суд встановлює окремі норми на рівні звичаїв міжнародного права, що в подальшому стає окремими нормами міжнародного законодавства. В той же час, окремі проблеми щодо виконання рішень Міжнародного Суду ООН, зокрема блокування його рішень постійними членами ООН, не дієвість засобів притягнення міжнародних організацій та держав за порушення міжнародного миру та безпеки, створюють перешкоди в реалізації положень, що полягають у настанні негативних наслідків для держав та міжнародних організацій за порушення міжнародного права.

Знадобився час, аби зрозуміти, що міжнародне право лише тоді спроможне бути ефективним засобом забезпечення безпеки держав, коли загальне право на застосування сили буде заборонено, окрім права на захист. Формуються загальні принципи, які з часом набули імперативного характеру, оскільки вони є загальнообов'язковими для всіх учасників міжнародних

відносин. До них можна віднести: принцип незастосування сили чи погрози силою, принцип територіальної недоторканості і т.д. Всі ці принципи спрямовані на забезпечення миру і злагоди на нашій планеті шляхом розширення міжнародного співробітництва держав і саме тому лише взаємодія і взаємозалежність є показником їх ефективності [16, с. 266-267]. Важливо підкреслити, що забезпечення спільної оборони держав від будь-яких форм агресії не буде розглядатися як погроза застосування сили в міжнародному праві.

Правовий зміст цих принципів був розкритий у низці Резолюцій Генеральної Асамблеї ООН, спрямованих на зміцнення правових основ та підвищення ефективності механізму ООН із підтримки миру (Декларація про зміцнення міжнародної безпеки 1970 р.; Декларація про запобігання й усунення спорів і ситуацій, що можуть загрожувати міжнародному миру та безпеці, і про роль ООН у цій області 1988 р.) [16, с. 267]. Як ми бачимо, включення до міжнародного права окремих норм відбувається після багаторазового використання та здійснення, тобто звичай набуває форми правової норми. В такому випадку, ми можемо зробити припущення, що діяльність держав спрямована на організації спільної політики оборони поступово набуде форми за якою держави зможуть здійснювати відповідну діяльність. На прикладі Європейського Союзу чи НАТО держави будуть намагатися реалізувати відповідні положення.

Т.В. Чехович робить висновок про те, що «Система правових гарантій міжнародного миру та безпеки, що склалася на основі зобов'язань держав відповідно до Статуту ООН та імперативних норм міжнародного права, дуже різко реагує на всі ці події. Як правило великі держави прагнуть у власних інтересах розширити міжнародно-правові рамки для самооборони, тож постає питання про роль неправомірної практики у зміні діючих норм права» [17, с. 277-283]. Важливим у вказаній думці є те, що вихід за рамки самооборони держав набуває нових рис, коли вказана діяльність щодо самооборони здійснюється міжнародними організаціями або військовими союзами

утвореними з метою здійснення спільної політики оборони держав. Так, норми міжнародного права належним чином не урегульовують відповідальність міжнародних організацій за порушення міжнародного прав, а також не забезпечено належний процес притягнення до відповідальності зазначених організацій.

Вплив міжнародно-правового співробітництва держав в організації спільної політики оборони виводить міжнародні організації на новий рівень їх сприйняття як суб'єктів міжнародного права. Такими є рішення щодо початку та здійснення міжнародних операцій, участі в них, надання сил і засобів, а також відповідальності за порушення міжнародно-правових норм [18, с. 64-57]. Забезпечення міжнародної безпеки в регіоні має наметі також і контроль загальної ситуації з безпеки, нагляд за діяльністю інших держав буде стримувати їх у здійсненні різного роду заходів, що порушують мир та безпеку.

Нормами міжнародного права визначається, що при утворенні міжнародних організацій, держави, що їх утворюють наділяють їх відповідною компетенцією та правосуб'єкністю, в той час як ЄС знаходиться в процесі розвитку як міжнародна організація, що поступово збільшує свій вплив на міжнародні процеси [18, с. 64-57]. Так, ЄС є міжнародною організацією з великим потенціалом до розвитку, в той же час наявні проблеми з узгодженням позицій щодо його розвитку загальмовують відповідний процес. Функції та повноваження ЄС зазначені в установчих договорах, однак їх збільшення можливе відповідно після внесення нових змін та доповнень. Вплив ЄС на забезпечення регіональної безпеки вийшовши за межі виключно території Західної Європи, розширився на території Балкан, а тепер і на Африканський континент.

В науковій статті «Колективна безпека як інститут права міжнародної безпеки» Ю.В. Дроздової наведено тезу про те, що «дефініції колективної безпеки відображають її більше як спільну діяльність держав щодо забезпечення міжнародної безпеки» [19, с. 213]. І в даному випадку ми можемо підтримати вказану тезу в тому, що розвиток колективної самооборони отримає

логічний прояв у формі спільної політики оборони держав, а тому спільна політика оборони держав є ширшим поняттям за колективну самооборону та відповідно ним охоплюється.

Дослідники відмічають, що проблемними залишаються питання, які не знайшли відображення у нормах міжнародного права, зокрема не передбачено положення про здійснення спільної політики оборони держав шляхом застосування незбройної сили, не розроблено дієвий механізм відповідальності держав та міжнародних організації за порушення норм міжнародного права щодо здійснення політики оборони, адже вона може не виправдано завдати шкоди третій стороні, не сформовано перелік заходів та способів дій направлених на забезпечення власної оборони не військовими способами.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що процес формування спільної політики оборони держав та здійснення колективної оборони набули сучасних рис після Другої світової війни. Важливими у формуванні вказаних понять були Резолюції Ради Безпеки ООН, рішення Міжнародного Суду ООН та їх консультативні висновки. Не менш важливим була участь ЄС та НАТО у процесі забезпечення спільної політики оборони держав, учасниками яких вони є, а також в подальшому здійснення діяльності щодо участі в забезпеченні пост конфліктних ситуацій.

Не дивлячись на те, що формування спільної політики оборони держав залишається на даний час мало дослідженою категорією міжнародного права, має великий потенціал для розвитку. Так, діяльність світової спільноти, направленої на розвиток спільної політики оборони держав в наступні десятиліття буде активно розвиватись з урахуванням світових тенденцій до об'єднання держав для забезпечення власної безпеки та міжнародного миру. Держави відступатимуть від частини власного суверенітету для посилення безпеки, шляхом об'єднання в міжнародні союзи. Однак, важливим в контексті розгляду спільної політики оборони держав є те, що такі поняття як системи колективної безпеки і системи колективної самооборони, які вважаються утвореними на підставі різних статей Статуту ООН (ст. 51-52), з часом

починають ставати універсальними системами спільної політики оборони держав. Відмінність політики колективної самооборони держав (ст. 51 Статуту ООН) від спільної політики оборони держав, полягає в першу чергу збільшенню кількості засобів здійснення такої діяльності. Яскравим прикладом майбутньої форми організації спільної політики оборони держав буде ЄС, при належній організації його діяльності. ЄС все більше буде ставати універсальною системою безпеки в регіоні, так як і НАТО все більше претендує на роль міжнародного гаранта миру і безпеки.

Отже, можемо визначити основні особливості спільної політики оборони держав як категорії міжнародного права. Зокрема спільна політика оборони держав є похідним положення від колективної безпеки, однак має на меті не тільки підтримання або відновлення миру та безпеки, а здійснюється на постійній основі державами шляхом узгодження, відповідно до інтересів країн-учасників.

Відмінність спільної політики оборони держав від колективної безпеки, забезпечується:

- здійсненню діяльності, в першу чергу, з урахуванням інтересів держав-учасниць, а не у відповідності до рішень універсальної системи безпеки;
- організацією заходів зі спільної політики оборони держав відповідно до установчих договорів про заснування міжнародних організацій;
- наявністю сил та засобів, що перебувають у розпорядженні об'єднання держав;
- має вираження у формі об'єднання держав або військово-політичних союзів.

Крім того, на підставі аналізу правової бази можна сформулювати поняття «спільна політика оборони держав» наступним чином: «Спільна політика оборони держав - це діяльність держав направлена на забезпечення як власної безпеки так і міжнародної безпеки, що здійснюється у відповідності до регіональних угод або договорів про заснування міжнародних організацій, з

відповідним дотриманням міжнародних норм не застосування збройної сили та погрози її застосування, окрім випадків збройного нападу на одного або кількох членів об'єднання держав, шляхом спільного використання сил та засобів, що перебувають у їх розпорядженні».

Отже, нами проаналізовано етапи формування спільної політики оборони держав, еволюція міжнародно-правових актів, що привели до виникнення цієї взаємодії між державами. Зазначено, що процес формування понять спільної політики оборони держав та здійснення колективної оборони набули сучасних рис після Другої світової війни. Систематизована правова основа, яка регулює питання здійснення спільної політики оборони держав. Ця діяльність держав знаходиться на стадії свого розвитку, і можна констатувати, що це - початок процесу формулювання такої необхідної взаємодії між державами, як спільна оборона держав.

Узагальнено точки зору науковців щодо формування системи колективної безпеки та спільної політики безпеки, зокрема І.В. Яковюка, Ю.В. Дроздової, В.С. Ржевської та підтримано сформовану думку О.Г. Турченко щодо значення організації спільної політики оборони.

Встановлені проблемні аспекти, які на даний час не знайшли свого відображення у нормах міжнародного права, тобто потребують подальших досліджень і нормативного визначення щодо притягнення міжнародних організацій до відповідальності за порушення міжнародного права, а також удосконалення механізму реалізації рішень Міжнародного суду ООН.

1.2 Особливості спільної політики оборони держав

До питання спільної політики оборони держав, її вплив на міжнародне право, його розвиток неодноразово зверталися як національні так і зарубіжні науковці. І.В. Яковюк вважає, якщо Європейському Союзу не вдасться виробити дієвий механізм узгодження позиції своїх членів з міжнародних питань, то ідея проведення спільної зовнішньої політики, так само як і політики безпеки та оборони, залишиться на папері. Відповідну думку ним наведено в

його статті «Спільна зовнішня політика і політика безпеки Європейського Союзу: історія питання» у 2005 році, де проаналізовано європейський інтеграційний процес утворення Європейського Союзу, здійснення ним зовнішньої політики, так і політики безпеки та оборони [1].

К.В. Смирнова досліджує вплив положень статуту ООН та закладених ним положень про систему колективної безпеки на інтеграційні процеси, зокрема укладення регіональних угод та здійснення колективної самооборони Європейським Союзом на підставі угод про його заснування [21].

Основною міжнародно-правовою нормою, що забезпечує право на об'єднання держав для здійснення спільної політики оборони визначено у статті 51 Статуту ООН, де зазначено, що даний статут жодним чином не зачіпає невід'ємного права на індивідуальну або колективну самооборону, якщо відбудеться збройний напад на Члена Організації, доти, поки Рада Безпеки не вдасться до заходів, необхідних для підтримки міжнародного миру й безпеки. Дії, вжиті Членами Організації при здійсненні цього права на самооборону, мають бути негайно повідомлені Раді Безпеки й жодним чином не повинні зачіпати повноважень і відповідальності Ради Безпеки, відповідно до цього Статуту, відносно вжиття в будь-який час таких дій, які вона вважатиме за необхідні для підтримки міжнародного миру й безпеки [2].

К.В. Смирнова зазначає, що «закріплений в Лісабонському договорі про Європейський Союз принцип колективної самооборони (§ 7 ст. 42) передбачає зобов'язання держав-членів надавати допомогу й сприяння тій державі, що зазнає збройної агресії на власній території, усіма можливими засобами згідно зі статтею 51 Статуту ООН» [21, с. 116].

В той же час, принцип колективної оборони є основою договору про утворення НАТО. Стаття 5 Північноатлантичного договору передбачає, що у разі, якщо союзник по НАТО зазнає збройного нападу, кожен член Альянсу вважатиме цей акт насильства збройним нападом на усіх членів і вживатиме дій, які вважатиме за необхідне, аби допомогти тому союзнику, який зазнав нападу [22]. Відповідна стаття про колективну безпеку є основою діяльності

НАТО, оскільки першочерговим завданням є забезпечення безпеки країн-учасників.

Такі поняття як «спільна політика оборони держав», «колективна самооборона», «самооборона» не є тотожними, однак мають дещо спільне походження та закріплення в нормах міжнародного права, зокрема їх розвиток припав на період після закінчення Другої Світової війни, вказані поняття забезпечили право держав на захист своєї територіальної цілісності на недопущення порушення міжнародної безпеки у ввірених регіонах. Визначення вказаних понять відбулося відповідно до норм міжнародного права, їхнього тлумачення та введення в обіг, зокрема в Статуті ООН, у консультативних висновках Міжнародного суду ООН та Резолюціях Ради Безпеки ООН, в установчих документах про заснування міжнародних організацій. Відповідно у Рішенні Міжнародного суду ООН (далі - Суд) від 27 червня 1986 року по справі «Про військову і воєнізовану діяльності в Нікарагуа і проти Нікарагуа (Нікарагуа проти Сполучених Штатів Америки)» є одним з ключових рішень Суду з точки зору визначення понять «збройний напад» і «право на самооборону», а також тлумачення принципів поваги державного суверенітету, незастосування сили або загрози силою, принципів гуманітарного права, а також принципу невтручання держави у внутрішні справи іншої держави, заснованих на міжнародно-правовому звичаї і закріплених в міжнародному договірному праві [14].

Враховуючи вищевикладене можна зробити висновок, що способи організації спільної політики оборони держав можуть мати різні форми прояву, в першу чергу шляхом утворення об'єднання держав, або утворення військово-політичних союзів для здійснення спільної політики оборони держав.

Розглянемо особливості здійснення спільної політики оборони держав через призму Європейського Союзу та Організації Північноатлантичного договору. Вихідними положеннями на основі яких здійснюється спільна політика оборони держав є Статут ООН.

Діяльність щодо організації спільної політики оборони держав Європейського Союзу здійснюється на основі Договору про заснування Європейського Союзу (далі - ДЄС) та Договору про функціонування ЄС (далі - ДФЄС). Відповідно до вказаних договорів, зокрема у пункті 7 статті 42 ДЄС визначається принцип колективної самооборони, а також відповідно до ст. 222 ДФЄС проводить регулярну оцінку загроз, з якими стикається Союз та через механізм Європейської Ради ст. 222, що відповідно становлять органи ЄС у сфері оборони [21, с. 116].

Спільна безпекова та оборонна політика є невід'ємною частиною спільної зовнішньої та безпекової політики; що вона забезпечує Союзові оперативну спроможність, яка спирається на цивільний та військовий потенціал; що Союз може використовувати такий потенціал у місіях, зазначених у статті 43 Договору про Європейський Союз, за межами Союзу для підтримання миру, запобігання конфліктам та зміцнення міжнародної безпеки згідно з принципами Статуту ООН; що ці завдання необхідно виконувати, використовуючи ресурси, які надають держави-члени відповідно до принципу єдиного набору збройних сил [23].

Об'єднання держав у ЄС з метою здійснення спільної політики оборони здійснено відповідно до статті 52 Статуту ООН, а саме: даний Статут жодним чином не перешкоджає існуванню регіональних угод або органів для розв'язання питань, що стосуються підтримки міжнародного миру й безпеки, які відповідають регіональним діям, за умови, що такі угоди або органи та їхня діяльність сумісні з Цілями й Принципами Організації [23].

Структура спільної політики безпеки і оборони ЄС на даний час організована шляхом:

- військового співробітництва між країнами-членами в рамках спільної політики безпеки і оборони через військовий штаб та Європейське оборонне агентство;
- наданням у розпорядження Союзу цивільних та військових ресурсів;

- виконанням та здійсненням заходів передбачених Розділом VII, а також шляхом розширення шляхом регіональних договорів відповідно до Розділу VIII Статуту ООН.

Основною інституцією ЄС, що відповідає за реалізацію спільної безпекової політики, є Рада ЄС, або Рада Міністрів. Відповідно до змін, внесених Лісабонським договором, Рада ЄС сприяє узгодженості зовнішніх політик Європейського Союзу стосовно їх відповідності загальним цілям зовнішньої політики та організовує спільну зовнішню та безпекову політику на базі загальних настанов та стратегічних напрямів, визначених Європейською Радою. Відповідно до нових змін створюється Рада із зовнішніх відносин, що забезпечує єдність, ефективність і послідовність дій ЄС у сфері зовнішньої та безпекової політики.

Тепер, на прикладі Організації Північноатлантичного договору розглянемо спосіб організації спільної політики оборони держав.

Відповідно до Північноатлантичного договору укладеного 4 квітня 1949 року в Вашингтоні, США, було утворено міжнародну міжурядову організацію, військово-політичний союз 30 держав Північної Америки і Європи.

У статті 5 відповідного договору покладено принцип колективної самооборони, згідно якого, сторони погоджуються, що збройний напад на одну або кількох із них у Європі чи у Північній Америці вважатиметься нападом на них усіх: і, відповідно, вони домовляються, що в разі здійснення такого нападу кожна з них, реалізуючи своє законне право на індивідуальну чи колективну самооборону, підтверджене Статтею 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй, надасть допомогу тій Стороні або Сторонам, які зазнали нападу, і одразу здійснить, індивідуально чи спільно з іншими Сторонами, такі дії, які вважатимуться необхідними, включаючи застосування збройної сили, з метою відновлення і збереження безпеки у Північноатлантичному регіоні. Вказана організація діяльності держав членів Північноатлантичного альянсу організована також у відповідності до статті 52 Статуту ООН.

Спільна політика оборони держав як спосіб здійснення права на колективну оборону держав сформувалася у сучасному стані після закінчення Другої світової війни. Перед державами постало багато задач для забезпечення миру і безпеки. Зокрема, створено механізм правого об'єднання держав, які забезпечені:

- міжнародно-правовими нормами, на основі яких відбувається об'єднання держав для здійснення спільної політики оборони;
- добровільною участю держав у спільній політиці оборони.

Вказані механізми об'єднання держав в сучасних умовах реалізовані шляхом військово-політичних союзів держав через міжурядове співробітництво (НАТО) або за рахунок прямого об'єднання держав для здійснення спільної зовнішньоекономічної політики (ЄС) [18, с. 64-67]. Керівними органами НАТО є: Північноатлантична рада, Комітет оборонного планування, Група ядерного планування, інші комітети, Генеральний секретар [22]. Суб'єктами міжнародного права під час організації спільної політики оборони держав виступають: держави, міжнародні організації. Форми здійснення цього співробітництва визначені в установчих документах про заснування міжнародних організацій, договорах про створення військово-політичних союзів, тощо.

Основи цілі здійснення спільної політики оборони закладені в установчих договорах про заснування ЄС у сучасній редакції, зокрема відповідно до пункту 2 статті 21: Союз визначає та здійснює спільну політику та заходи й працює заради досягнення високого рівня співпраці в усіх сферах міжнародних відносин для того, щоб:

- гарантувати свої цінності, основоположні інтереси, безпеку, незалежність та цілісність Союзу;
- зміцнювати й підтримувати демократію, верховенство права, права людини та принципи міжнародного права; (с) оберігати мир, запобігати конфліктам і зміцнювати міжнародну безпеку згідно з цілями та принципами Статуту Організації Об'єднаних Націй, з принципами Гельсінського

Заключного Акту та цілями Паризької Хартії, включаючи такі, що стосуються зовнішніх кордонів [23].

Відповідно до статті 24 ДЄС компетенція Союзу в сфері спільної зовнішньої та безпекової політики охоплює всі сфери зовнішньої політики та всі питання безпеки Союзу, включно з поступовим формуванням спільної оборонної політики, що, можливо, приведе до спільної оборони.

Основні цілі та завдання ЄС в організації спільної політики оборони держав визначені у пункті 1 статті 43 ДЄС, а саме: спільні операції з роззброєння, гуманітарні та рятувальні операції; надання консультацій та допомоги у військових справах; місії запобігання конфліктам і миротворчі, місії збройних сил з урегулювання кризових ситуацій, зокрема встановлення миру та пост-конфліктна стабілізація.

В науковій роботі «Передумови зародження та формування співробітництва держав-членів Європейського Союзу у сфері оборони» Ю.В. Петренко проводить аналіз формування співробітництва держав-членів ЄС у сфері оборони та наводить думку про те, що «дедалі більше країн світу прагнуть реалізувати захист власної безпеки не самостійно, а в союзі з іншими державами, оскільки не можуть поодиноці гарантувати собі гідний рівень безпеки. При цьому система міжнародного права потребує постійного вдосконалення та динаміки, щоб мати змогу своєчасно виявляти загрози і виклики, створювати ефективні правові та інституційні засоби їхньої протидії» [24, с. 15]. Відповідно до цього важко не підтримати вказану думку в тому, що так само і Україні не можливо забезпечити власну безпеку в регіоні та подолання регіональних криз, що існують на території нашої держави самостійно, без допомоги союзників. Також, аналізуючи вказаний проблемний аспект, важко не помітити, що тему відповідальності міжнародних організацій за порушення міжнародного миру та безпеки на даний час не можливо вирішити без належних інструментів притягнення міжнародних організацій до відповідальності.

Досліджуючи передбачені в договорі укладеного 4 квітня 1949 року в Вашингтоні, США, було утворено міжнародну міжурядову організацію, військово-політичний союз 30 держав Північної Америки і Європи, де цілі Організації Північноатлантичного договору сформульовано наступним чином у статтях 1-4 відповідного договору: врегулювання спорів мирними засобами; сприяння розвитку мирних і дружніх відносин шляхом "укріплення своїх вільних установ"; розвиток власних засобів для підтримання і розвитку індивідуальної і колективної здатності опору озброєному нападу тощо [25].

Способи реалізації спільної політики оборони держав мають одну спільну особливість, зокрема здійснення заходів, в тому числі організації колективної самооборони повинні бути негайно повідомлені Раді Безпеки й жодним чином не повинні зачіпати повноважень і відповідальності Ради Безпеки, відповідно до цього Статуту, відносно вжиття в будь-який час таких дій, які вона вважатиме за необхідні для підтримки міжнародного миру й безпеки [2]. Вказані положення щодо інформування Ради Безпеки ООН необхідно розповсюдити під час здійснення не військових заходів державами, спрямованих на впровадження економічних, політичних та інших заходів безпеки, або протидії гібридним атакам.

Відповідно до Договору про заснування Європейського Союзу у пункті 4 статті 42 визначено, що рішення, що стосуються спільної безпекової та оборонної політики, включаючи рішення про започаткування місій відповідно до цієї статті, Рада ухвалює одностайно на підставі пропозиції Верховного представника Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки або за ініціативою держави-члена. Верховний представник разом з Комісією, якщо необхідно, може пропонувати використовувати як національні засоби, так й інструменти Союзу [23].

В Організації Північноатлантичного договору здійснюючи заходи щодо реалізації положень спільної політики оборони держав приймаються рішення на основі консенсусу після обговорення і консультацій з країнами-членами Альянсу. Рішення, прийняте на основі консенсусу, є рішенням, згоду на яке

дали і яке підтримали усі країни-члени НАТО. Це означає, що рішення, прийняте цією організацією є виразом колективної волі суверенних держав, які є членами Альянсу. Принцип прийняття рішень на основі консенсусу стосується усіх справ Альянсу і віддзеркалює той факт, що рішення приймають саме країни-члени НАТО і кожна з них бере участь у процесі прийняття рішень. Цей принцип діє на усіх рівнях організації НАТО [26]. Важливість узгодження консенсусу між учасниками Організації є однією з важливих особливостей побудови спільної політики оборони держав, відсутність чітких позицій до виконання умов закладених в договорі не дозволить в повному обсязі реалізувати положення щодо організації колективної самооборони.

На даний час залишається проблемним питання міжнародної відповідальності міжнародних організацій, держав за порушення порядку здійснення спільної політики оборони, зокрема за перевищення самооборони або колективної самооборони держав.

Так, в на теперішній час відсутні статті за порушення порядку здійснення спільної політики оборони, розроблено окремі статті, що передбачають відповідальність за порушення норм міжнародного права.

Також, ускладнений процес притягнення до відповідальності міжнародних суб'єктів, відповідальних за здійснення діяльності, що суперечить міжнародним принципам права, зокрема рішення Міжнародного суду ООН можуть бути винесені, однак не реалізовані. Тому міжнародна діяльність щодо вирішення питань міжнародної відповідальності буде здійснюватись з часом та матиме вирішення на міжнародному рівні.

Комісія міжнародного права (далі - КМП) ООН визначила зміст міжнародної відповідальності: як наслідки, що те або інше міжнародне протиправне діяння може мати відповідно до норм міжнародного права в різних випадках, наприклад, наслідок діяння щодо відшкодування збитку та відповідних санкцій. Можна зазначити, що поняття «міжнародно-правова відповідальність» характеризується такими ознаками: 1) вона настає за здійснення міжнародного правопорушення; 2) реалізується на основі норм

міжнародного права; 3) пов'язана з визначеними негативними наслідками для правопорушника; 4) спрямована на зміцнення міжнародного правопорядку [27, с. 351-355]. Виходячи з вказаних положень, діяльність держав направлена на забезпечення власної безпеки жодним чином не повинна порушувати права інших держав, а в інакшому випадку мають місце порушення міжнародного права.

Слід зазначити, що 05.08.2011 р. на 63-й сесії КМП було прийнято Проект щодо відповідальності міжнародних організацій. Проект складається з 67 статей з коментарями до них. КМП рекомендувала ГА ООН прийняти Проект до уваги, включити його в додаток до резолюції та на одній з наступних сесій ГА ООН розглянути питання про розробку конвенції на основі даного проекту [28, с. 356]. Отже, діяльність щодо вирішення питання про притягнення до відповідальності міжнародних організацій на теперішній час залишається досі не вирішеним, і зі збільшенням можливостей міжнародних організацій, їх розвитком та впливом на міжнародну безпеку, питання притягнення їх до відповідальності постає у формі забезпечення гарантій дотримання міжнародного миру.

Розглядаючи діяльність міжнародної спільноти у розвитку міжнародного права важливо відзначити, що вказана діяльність повинна здійснюватися за участю усіх суб'єктів міжнародного права, розглядатися на міжнародних конференціях, зустрічах, із залученням найширшого кола осіб до вирішення питання міжнародно-правової відповідальності міжнародних організацій.

Вважаючи, що держави можуть об'єднатися для здійснення спільної політики оборони держав було б доцільним передбачити об'єднання держав для здійснення діяльності направленої на завдання шкоди іншим державам.

Побудова міжнародного механізму застосування заходів впливу до міжнародних організацій за порушення міжнародної безпеки є пріоритетним напрямком розвитку міжнародного права, оскільки забезпечить належне додержання норм міжнародного права міжнародними організаціями, встановить чіткі види порушень, та визначить критерії оцінки заходів, що здійснювались

державами в ході відбиття нападу на них. Тому, з метою покращення порядку виконання норм міжнародного права, недопущення порушень порядку здійснення колективної самооборони буде доцільним введення видів відповідальності за порушення порядку здійснення спільної політики оборони до установчих документів про утворення міжнародних організацій або військово-політичні союзів в цілях превентивного характеру недопущення вказаних порушень. Відповідні заходи превентивного характеру організувати шляхом звітування Раді Безпеки ООН про заплановані заходи щодо організації спільної оборони держав.

Таким чином, нами узагальнено і охарактеризовано основні особливості спільної політики оборони держав, які можна розділити на такі категорії:

1. Правові підстави та норми міжнародного права, що визначають право держав на здійснення спільної політики оборони держав;
2. Межі здійснення спільної політики оборони держав;
3. Цілі та принципи спільної політики оборони держав;
4. Установчі документи, що визначають право держав на здійснення спільної політики оборони;
5. Відповідальність об'єднань держав за порушення порядку здійснення спільної політики оборони держав.

Детально розглянемо вказані особливості:

1. Підставами щодо здійснення спільної політики оборони держав є узгодження політичних рішень щодо забезпечення оборони держав у результаті ухвалення договорів про утворення міжнародних організацій або військово-політичних союзів;
2. Межі здійснення спільної політики оборони держав є положення Статуту ООН та установчі договори;
3. Цілі та принципи спільної політики оборони держав полягають в дотриманні статті 2 Статуту ООН;

4. Установчими договорами є договори про заснування міжнародних організацій або утворення військово-політичних союзів як міжнародних організацій;

5. Відповідальність об'єднань держав як превентивний захід недопущення порушення норм міжнародного права.

Спільна політика оборони держав - членів ЄС та учасників НАТО починаються від офіційного створення з 1992 та 1949 року відповідно. Однак, діяльність НАТО від початку була спрямована на забезпечення колективної безпеки учасників від будь-якого нападу, в той час як ЄС забезпечив спочатку організацію економічної та політичної складової. В подальшому після припинення існування Західноєвропейського союзу в 2011 році, ЄС розпочав цілеспрямовану діяльність з організації власної спільної оборони держав.

Спільні риси організації спільної політики оборони держав Європейського Союзу та Організації Північноатлантичного договору:

1. Відсутність власних збройних сил, залучення цивільних та військових сил держав - учасників;
2. Організація спільної політики оборони відповідно до норм та принципів міжнародного права;
3. Наявність в установчих документах принципу колективної самооборони, у випадку нападу на одного або кількох членів організації (Союзу).

Відмінні риси організації спільної політики оборони держав Європейського Союзу та Організації Північноатлантичного Союзу:

1. Діяльність щодо організації спільної політики оборони здійснюється в межах однієї наддержави Європейського Союзу, в той час як в НАТО ця діяльність здійснюється через міжурядове співробітництво держав учасників НАТО без прямого об'єднання держав, відмінність форм та способів утворення міжнародних організацій;

2. Організації спільної політики оборони держав відповідно до установчого договору про заснування (ЄС) та договору про військово-політичний союз (НАТО);

3. Порядок організації спільної політики оборони держав здійснюється різними органами в Європейському Союзі та НАТО, а також рішення, що стосуються окремих питань спільної зовнішньої та безпекової політики та інших сфер зовнішніх дій вирішується не тільки колективно;

4. Діяльність щодо організації спільної політики оборони держав Європейського Союзу не було першочерговим завданням Європейського Союзу, в той час як діяльність Організації Північноатлантичного договору була спрямована на забезпечення колективної безпеки держав – учасників.

5. Діяльність ЄС здійснюється через систему наднаціональних інституцій, в той час як НАТО організовано шляхом міжурядового наднаціонального об'єднання держав.

Прогнозованим варіантом розвитку спільної політики і безпеки Європейського Союзу буде утворення збройних сил міжнародної організації Європейського Союзу, що забезпечить підвищення міжнародного авторитету на міжнародній арені.

Отже, враховуючи наявні спільні та відмінні риси щодо організації спільної політики оборони держав ми можемо констатувати про те, що держави у прагненні до забезпечення власної та міжнародної безпеки шукають різні форми організації спільної політики оборони.

Так, діяльність Європейського Союзу від початку заснування була спрямована в більшості на економічні та політичні складові, однак в подальшому, у зв'язку з наявними загрозами та викликами для діяльності співдружності постало гостро питання щодо забезпечення власної безпеки наявними силами та засобами.

В той же час, концепція Організації Північноатлантичного договору від виключно військово-політичного союзу переходить до частково економічної складової як однієї з підстав для забезпечення належної участі в Альянсі, однак

виключно цим розширення не закінчується, наявні інші складові що мають інтерес Організації.

Враховуючи вище визначені особливості, нами доведено значення міжнародно-правової категорії – спільної оборони держав, для організації діяльності держав щодо здійснення колективної самооборони направленої на підтримання міжнародного миру та безпеки у визначеному регіоні шляхом утворення міжнародних організацій. Конкретизовано, що відповідна діяльність здійснюється з урахуванням форм та методів визначених в установчих договорах з дотриманням норм міжнародного права, яка за своїм виразом може мати відмінну форму, однак мати спільні особливості.

Нами встановлено два відмінні способи організації спільної політики оборони держав, зокрема за рахунок визначення спільних та відмінних щодо організації спільної політики оборони держав, аналізу та порядку формування міжнародних організацій ЄС та НАТО, які відрізняються за формою об'єднання держав, установчими договорами про утворення відповідних міжнародних організацій, керівними органами міжнародних організацій та порядку здійснення ними своїх повноважень щодо організації спільної політики оборони держав.

Крім того, під час дослідження встановлено проблемні аспекти, які стосуються міжнародної відповідальності міжнародних організацій, зокрема: 1) встановлено, що потребує вдосконалення механізм застосування заходів впливу до міжнародних організацій та 2) притягнення їх до відповідальності, окремо за порушення порядку здійснення спільної політики оборони так і за перевищення колективної самооборони держав в цілому, у зв'язку зі здійсненням заходів щодо відбиття нападу на них.

Запропоновано передбачення в установчих договорах про утворення міжнародних організацій та військово-політичних союзів видів відповідальності, що будуть застосовані у випадку порушення норм міжнародного права, як превентивного заходу для недопущення порушення

міжнародного права, шляхом звітування Раді Безпеки ООН про організацію заходів спільної політики оборони.

Зазначено, що існуючий на сьогодні Проект статей щодо відповідальності міжнародних організацій не має правової сили, його впровадження буде вагомим внеском у розвиток міжнародних відносин.

1.3 Форми здійснення спільної політики оборони держав

З розвитком міжнародного права збільшувався комплекс практичних засобів та способів організації колективної безпеки, а також заходів із забезпечення міжнародного миру та безпеки. Спільна політика оборони держав реалізована за рахунок об'єднання держав у військово-політичні союзи та об'єднання держав здійснюється із значним комплексом засобів направлених на реалізацію принципу самооборони та забезпечення миру та безпеки як в регіоні так і в міжнародних масштабах. В той же час, діяльність держав із здійснення спільної політики оборони держав знайшла свій прояв у різних формах, як військових так і не військових. Здійснення заходів направлених на підтримання миру і безпеки реалізовані у формі операцій з підтримання миру, миротворчих місіях, протидії тероризму. Однак, заходи та способи здійснення спільної політики оборони держав на теперішній час лише окремо досліджені та чіткого визначення не має. Окремі питання організації та здійснення спільної політики держав у формі миротворчої діяльності ЄС та НАТО, діяльності НАТО з протидії тероризму розглядалися українськими науковцями: Войціховським А.В, Білоцьким С.Д, Петренко Ю.В. та Афанасенко С. І. Організація і здійснення спільної політики оборони держав здійснюється виключно в рамках норм міжнародного права, однак у зв'язку з укладенням регіональних угод спрямованих на підтримання миру і безпеки в регіоні, утворення військово-політичних союзів є доцільним визначити також основні межі здійснення спільної політики оборони держав.

Так, в пункті 4 статті 2 Статуту ООН визначено, що для досягнення цілей, зазначених у статті 1, Організація та її Члени діють у відповідності з такими Принципами: усі Члени ООН утримуються в своїх міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави, так і якимось іншим чином, несумісним із Цілями Об'єднаних Націй [2].

В той же час, в Статуті ООН визначено, два винятки із вказаного права, а саме: дії в порядку самооборони відповідно до ст. 51 ООН та заходи військового характеру, санкціоновані Радою Безпеки ООН відповідно до Розділу VII (а також шляхом розширення регіональних договорів відповідно до Розділу VIII) в якості реакції та «будь-яку загрозу миру, будь-яке порушення миру чи акт агресії» [21, с. 114]. Підтримуючи зазначені тези варто наголосити на тому, що держави прагнуть до виходу за рамки встановлених правил, так здійснення нових форм забезпечення міжнародної безпеки має вагомий вплив на міжнародний порядок, зокрема за рахунок ефективного об'єднання держав вирішуються питання поза діяльністю ООН, шляхом забезпечення регіональної безпеки в регіоні.

Так, ЄС засновано у 1992 році шляхом прямого об'єднання держав з підписанням Маастрихтського договору про Європейський Союз, який в подальшому був неодноразово підданий змінам, та отримав міжнародну правосуб'єктність. Попри очікування, що Співтовариства трансформуються у ЄС, у Договорі була закріплена інша структура відносин між ними. Діяльність ЄС поряд з економічною інтеграцією (так звана I «опора») передбачає також проведення спільної зовнішньої політики та політики безпеки (далі — СЗПБ або II «опора»), яка замінила собою ЄПС, та політики в сфері внутрішніх справ та правосуддя (III «опора») [1, с. 81].

Сучасний стан здійснення спільної політики оборони держав визначається концепціями, що закладені в установчих договорах, деклараціях, стратегічних програмах тощо. Європейський Союз визначив, такі межі здійснення спільної політики оборони у ч. 1 ст. 42 ДЄС - зазначені в частині 1

ст. 42 місії, для виконання яких Союз може використовувати цивільні та військові засоби, охоплюють спільні операції з роззброєння, гуманітарні та рятувальні операції, надання консультацій та допомоги у військових справах, місії запобігання конфліктам і миротворчі, місії збройних сил з урегулювання кризових ситуацій, зокрема встановлення миру та пост-конфліктна стабілізація. Усі ці місії можуть сприяти боротьбі проти тероризму, включаючи шляхом підтримки третіх країн у боротьбі проти тероризму на їхніх територіях.

Важливим моментом у розгляді меж спільної політики оборони ЄС в даному випадку є особливість щодо здійснення операцій за межами території країн членів ЄС.

Так, відповідно до ст. 51 ООН держави здійснюють індивідуальну або колективну самооборону, якщо відбудеться збройний напад на Члена Організації, доти, поки Рада Безпеки не вдасться до заходів, необхідних для підтримки міжнародного миру й безпеки. Однак, у випадку здійснення операцій за межами території країн-членів ЄС діяльність не здійснюється на підставі ст.51, в той час, як вступає ст. 52 Статут ООН щодо існування регіональних угод або органів для розв'язання питань, що стосуються підтримки міжнародного миру й безпеки, які відповідають регіональним діям, за умови, що такі угоди або органи та їхня діяльність сумісні з Цілями й Принципами Організації, і знову є протиріччя з Статутом ООН, що вказує на необхідність досягнення мирного розв'язання місцевих конфліктів за допомогою таких регіональних угод або таких регіональних органів до передачі цих конфліктів у Раду Безпеки. Розгортання миротворчої операції ООН здійснюється виключно на підставі спеціальних мандатів, наданих Радою Безпеки ООН [13].

Відповідно до цих положень участь ЄС в здійсненні заходів щодо організації місій із забезпечення безпеки і оборони за межами їх територій може здійснюватись і без необхідних резолюції Ради Безпеки ООН, оскільки рішення РБ ООН повинні бути схвалені усіма постійними членами, вказана діяльність може бути заблокована правом вето одного із постійних членів РБ ООН, а тому в ЄС можуть виникнути підстави для участі в міжнародних

операціях за згодою сторони, яка потребує допомоги. Однак, в більшості випадків при наявності сил та ресурсів ЄС не здійснює пряме втручання чи підтримання сторін у внутрішніх конфліктах.

Сама можливість ЄС проводити миротворчу діяльність у формі операцій з підтримання миру виникла з прийняттям Амстердамського (1997 р.), а потім Ніщцького (2001 р.) договорів [29, с. 56-61]. До цього Союз проводив різного роду спостережні місії без силової складової. За Ніщцьким договором ЄС міг проводити гуманітарні, рятувальні, миротворчі операції й завдання збройних сил з урегулювання кризових ситуацій, зокрема миротворчі (ст. 17 ДЄС). Лісабонський договір змінив цей перелік на наступний: спільні операції з роззброєння; гуманітарні місії і місії з евакуації; місії, пов'язані з наданням порад і сприяння у військовій сфері; місії з запобігання конфліктам і підтримки миру; місії бойових підрозділів з врегулювання криз, в тому числі місії з відновлення миру і стабілізаційні операції після закінчення конфліктів (ст. 43 ДЄС).

С.Д. Білоцький представив свою класифікацію миротворчої діяльності:

1. Воєнні операції — проводяться з метою роз'єднання конфліктуючих сторін і встановлення миру в районі кризи;
2. Поліцейські місії — здійснюються, як правило, після проведення операцій з врегулювання кризи або одночасно з ними. Вони мають на меті надати допомогу місцевому уряду в стабілізації обстановки всередині держави шляхом формування і підготовки дієздатних органів охорони правопорядку;
3. Місії Євросоюзу з сприяння встановленню або забезпеченню правопорядку — («верховенства закону»), спрямовані на надання допомоги урядам зацікавлених країн у реформуванні силових структур й установ державної влади, а також судово-правової системи з метою становлення і розвитку в державі демократичних і правових норм;
4. Спостережні місії ЄС — передбачають здійснення контролю за виконанням конфліктуючими сторонами досягнутих домовленостей. Такі моніторингові місії проводилися ЄС у співробітництві з іншими регіональними

організаціями. Зокрема, Місія спостерігачів Європейського економічного співтовариства в Югославії (ЕСММ) створена у липні 1991 р. під егідою НБСЄ, ще до створення ЄС. Вона мала три завдання — посередництво, спостереження, надання доповідей [29, с. 56-61].

Розглядаючи вказані місії ми можемо дійти до висновку, що їх кількість не є вичерпною, а можливості для застосування об'єднаних сил та засобі Європейського Союзу можуть бути дуже різними, в той же час наявні інші способи здійснення спільної політики оборони, що полягають як в об'єднанні держав для забезпечення економічної незалежності від інших держав, так і діяльність щодо покращення організації співробітництва держав в організації спільної оборони.

Діяльність Північноатлантичного Союзу в забезпеченні міжнародної безпеки за межами території держав-членів вказаного Союзу здійснювалась з різними цілями з 1949 року, так стратегічний напрям мінявся від «масової відплати» до оборони, а потім до міжнародної розрядки [12]. Аналізуючи відповідне твердження ми можемо встановити, що діяльність НАТО в забезпеченні спільної оборони може здійснюватися в різних формах та з урахуванням міжнародної ситуації.

Досвід НАТО в Боснії та Косові довів, що дискусія стосовно того, чи повинен Альянс втручатися задля забезпечення миру в Європі виявилася марною: НАТО просто не мала іншого вибору з огляду на обставини. До падіння Берлінського муру НАТО була статичною організацією: власне її існування було достатньо для стримування Радянського Союзу. Втрутившись у ситуацію на Балканах, Північноатлантичний альянс почав перетворюватися на більш динамічну, здатну реагувати організацію. Минули часи доктрини «ядерної відплати», властивої періоду холодної війни. Вона поступилася місцем рішучості застосовувати військову силу у разі, якщо усі засоби мирного врегулювання вичерпано. При цьому застосування сили має бути ретельно виміряне і максимально обережне і має поєднуватися з дипломатичними й гуманітарними зусиллями з метою припинення конфлікту, у разі необхідності

також за межами традиційної зони відповідальності Альянсу [12]. Розглядаючи вказану думку ми можемо погодитись, що міжнародні організації все більше будуть приділяти увагу воєнним конфліктам, та здійснюватимуть вплив на порушників не тільки дипломатичними, але й економічними заходами, або й навіть до застосування військових сил.

Діяльність НАТО після 11 вересня 2001 року проаналізовано в статті С. І. Афанасенко «Загальна характеристика діяльності НАТО після 11 вересня 2001 року» [30]. У вказаній статті розглядається формування політики НАТО щодо протидії тероризму, як загрози міжнародній безпеці та здійснення заходів щодо реагування на вказані виклики, а також впровадження програми під егідою НАТО «Наука заради миру і безпеки». Відповідні тези розкривають нам положення про те, що навіть при здійсненні заходів із застосуванням сили є можливість для науки. Однак, важливим в розкритті зазначеної статті є діяльність НАТО щодо здійснення спільної політики оборони направленої проти міжнародного тероризму.

В своїй науковій статті «Особливості миротворчої діяльності НАТО: сучасний стан і перспективи розвитку» А.В. Войціховський розкриває сутність миротворчої діяльності НАТО, її особливості, організацію та проведення операцій з підтримання миру і безпеки, а також концепцію співпраці НАТО з країнами-кандидатами у програмі «Партнерство заради миру» [31, с. 46-52]. Так, у вказаній статті наведено думку про те, що в силу історичного розвитку відбулось розмежування завдань між НАТО і ЄС, що ґрунтується на оцінці характеру кризи і вибору виду необхідного втручання залежно від обстановки. Північноатлантичний альянс залишає за собою проведення операцій, що вимагають формування могутнього військового контингенту. ЄС розвиває потенціал в області миротворчості, гуманітарних операцій і допомоги при стихійних лихах і катастрофах, але не у сфері швидкого розгортання значних сил на великих відстанях для проведення бойових дій [31, с. 46-52]. На момент написання відповідної статті у 2009 році зазначена думка була домінуючою про те, що ЄС у своїй діяльності буде покладатися на сили реагування Організації

Північноатлантичного договору, однак з того часу пройшли корінні зміни, та зміна пріоритетів щодо здійснення спільної політики оборони держав, внесення змін до установчих договорів, з прийняттям Лісабонського договору у 2011 році, та початку нового етапу щодо організації спільної безпекової та оборонної політики Європейського Союзу. Діяльність Європейського Союзу з ухваленням посиленої структурованої співпраці з питань безпеки та оборони в найкоротшій перспективі з ресурсами та можливостями забезпечить діяльність не тільки сил швидкого реагування, а й повноцінних збройних сил Європейського Союзу.

Цілі, що поставили перед собою ЄС та НАТО, зокрема забезпечення колективної безпеки їх учасників, змінилися на забезпечення міжнародної безпеки за межами території членів об'єднань держав.

Відповідна зміна вектору здійснення спільної політики оборони держав, сталася в наслідок певних геополітичних ситуацій, такий як:

- втрата авторитету Організації Об'єднаних Націй, накладення вето на проведення міжнародних операцій з підтримання миру постійними членами ООН;
- необхідність швидкого реагування на загрози територіальної цілісності держав та прояви тероризму;
- збільшення авторитету ЄС та Організації Північноатлантичного договору на міжнародній арені щодо забезпечення безпеки та миру в регіоні;
- ефективність спільних дій міжнародних організацій в організації заходів направлених на забезпечення миру і безпеки.

Політика ООН щодо реагування на міжнародні конфлікти є застарілою, держави вдаються до нових методів втручання у внутрішні справи шляхом проведення гуманітарних місій, захисту власних громадян на території інших держав, однак реакція ООН не є відповідною та дієвою з урахуванням ситуації, що склалася.

Здійснення спільної політики оборони держав визначається з урахуванням можливостей та сил міжнародних організацій, їхнім прагненням до забезпечення миру і безпеки, недопущення конфліктних ситуацій та

наявності військових дій в притул до їхніх територій, а також доцільності впливу на ситуацію.

Одним з варіантів підтримання миру і безпеки є протидія тероризму, що активно використовується для забезпечення власної безпеки держав, навіть за рахунок прямих воєнних дій на території іншої держави, шляхом надання гуманітарної та іншої допомоги іншим державам, на території яких відбуваються воєнні дії тощо, а також шляхом забезпечення постконфліктних ситуацій.

Форми здійснення спільної політики оборони держав, враховуючи можливості міжнародних організацій умовно можна розділити на військові та не військові.

Першу групу - військову складову складають: спільні військові тренування; утворення спільних збройних сил, сил швидкого реагування; надання сил та засобів в розпорядження ООН для участі в різних формах місій або здійснення відповідних місій самостійно, здійснення колективної самооборони, протидія міжнародному тероризму;

Другу групу – не військову складають: підготовка цивільних сил для здійснення різних форм забезпечення реагування на загрози та виклики; дипломатичні, економічні, інформаційні форми протидії гібридним атакам, не допущення розповсюдження зброї масового знищення, місії з перевірки стану виконання програми з нерозповсюдження зброї масового знищення, гуманітарні та поліцейські місії щодо забезпечення, підтримки інших держав в їх заходах щодо протидії конфліктам, тероризму, організаційні (організація взаємодії між державами, утворення спільних органів керування військовими операціями), навчальні (проведення спільних військових навчання, навчань особового складу, вміння спільного здійснення операцій), заходи щодо посилення оборони держав, уніфікації оборонної та іншої продукції.

Винятки з правила не застосування сили проти інших держав, а також не втручання у справи інших держав посилюються бажанням миру і безпеки, а тому наявність програм протидії міжнародному тероризму та підтвердження

його діяльності на території не члена ЄС або НАТО, може бути вагомою підставою для здійснення дій направлених на забезпечення спільної політики оборони держав.

Так, заходи щодо протидії тероризму та стримування зброї масового ураження відбулися в ході проведення операції «Активні зусилля» під егідою Організації Північноатлантичного договору. Операція «Активні зусилля» - це єдина операція з боротьби з тероризмом за статтею 5, яку НАТО коли-небудь проводила. Вона була ініційована на підтримку США відразу після 11 вересня 2001 року. Вона мала на меті продемонструвати солідарність та рішучість НАТО у боротьбі з тероризмом та допомогти стримати та припинити терористичну діяльність у Середземномор'ї [32].

Відповідна операція спочатку діяла виключно в межах ст.5 Договору, однак після 2004 року отримала підтримку країн не членів НАТО. З 2004 року країни-партнери та країни, що не входять до НАТО, стали пропонувати свою підтримку. Усі пропозиції розглядались у кожному конкретному випадку. Підписано обмін листами між НАТО та Ізраїлем, Марокко, Росією та Україною [32].

Враховуючи вищевикладене, встановлені форми організації спільної політики оборони держав здійснюються як військовими так і не військовими способами, а перелік їх не є вичерпним.

Так, відповідного міжнародно-правового регулювання та здійснення спільної політики оборони держав на даний час не має, однак окремі обриси та порядок здійснення відповідної діяльності вже сформовано.

Світова спільнота дивиться за порядком трансформування ЄС із суто економічного співтовариства у організацію, однією з основних цілей якої буде забезпечення миру і безпеки в підпорядкованому регіоні, для наслідування та копіювання з подальшим використанням, в той час як НАТО в своїх заходах спирається на економічну складову держав, які планують вступити до організації.

Отже, при аналізі нормативно-правових актів стосовно організації спільної політики оборони держав нами сформовано перелік форм здійснення спільної політики оборони, зокрема: 1) при здійсненні спільної політики оборони, об'єднання держав в своєму розпорядженні отримують не тільки військові заходи, а й не військові; 2) встановлена нами класифікація може бути доповнена з розширенням норм міжнародного права і направлена на забезпечення міжнародного визнання спільної політики оборони держав. Так, окремим питанням в ході проведення аналізу організації спільної політики оборони держав є дослідження такої форми як здійснення діяльності щодо протидії міжнародному тероризму. Вважаємо, що існує необхідність в удосконаленні форм організації спільної політики оборони держав, шляхом закріплення в нормах міжнародного права, за порушення яких буде наставати міжнародна відповідальність.

Узагальнено точки зору науковців щодо діяльності НАТО та ЄС, зокрема А.В. Войціховського, С.Д. Білоцького, які в своїх наукових працях розкривають питання здійснення миротворчої діяльності ЄС, здійснення заходів силами Європейського Союзу, які направлені не тільки на здійснення військових операцій, а й на забезпечення гуманітарних та цивільних місій з подолання негативних наслідків.

В результаті аналізу нормативно-правових актів нами класифіковано форми здійснення спільної політики оборони держав, за рахунок як військових так і не військових засобів.

РОЗДІЛ 2

УЧАСТЬ УКРАЇНИ В СПІЛЬНІЙ ПОЛІТИЦІ ОБОРОНИ ДЕРЖАВ

2.1 Перспективи участі України у спільній політиці оборони Європейського Союзу

З моменту заснування Європейського Союзу, порядку організації його функціонування вже близько 30 років, однак актуальність піднятих питань, що виникають під час розвитку Європейського Союзу стосуються не тільки Європейського Союзу, а всієї міжнародної спільноти в плані організації діяльності об'єднання держав для вирішення глобальних та стратегічних проблем та можливого використання чи запозичення іншими державами способу об'єднання держав. Окремі питання історії розвитку здійснення спільної зовнішньої політики і політики безпеки Європейського Союзу досліджувались національними науковцями: І.В. Яковюк, Ю.В. Петренко, російськими В.Ю. Слепак. Відносно не давно, організація спільної політики оборони держав Європейського Союзу набула нових рис та якостей, що фактично забезпечило отримання нових можливостей для впливу на міжнародну безпеку, підтримання миру і безпеку у регіоні, що безпосередньо стосується його відповідальності. Так, розгляд основних форм взаємодії ЄС та України надасть змогу встановити подальші перспективи діяльності щодо організації спільної політики оборони держав-членів ЄС та України.

Глобалізація процесів, поява нових загроз та наявність загроз гібридних атак змусило країни - учасниці ЄС переглянути свою політику щодо здійснення спільної зовнішньої та безпекової політики, у зв'язку з неможливістю організації спільної оборони в короткостроковій перспективі, а необхідність ефективної реалізації політики безпеки ЄС є пріоритетним напрямом.

З метою кращого розуміння порядку організації спільної політики оборони держав проаналізуємо етапи формування ЄС, перехід повноважень Західноєвропейського Союзу до ЄС та специфіку спільної безпекової та

оборонної політики, яка є невід'ємною частиною спільної зовнішньої та безпекової політики, а також перспективи участі України у спільній політиці оборони Європейського Союзу, шляхи співпраці та взаємодії.

Історія Європейського Союзу та його інтеграційний процес започаткований Декларацією Р. Шумана (1950 р.), який з самого початку передбачав утворення європейської федерації як кінцеву мету. Цілком закономірно, що відповідно до проголошеної мети концепція розбудови об'єднаної Європи мала включати як економічну, так і військову та політичну складові [1, с. 76-87]. В подальшому відповідні складові сформувалися у такі три «опори» Європейського Союзу, перша – європейські співтовариства: ЄСВС, Євроатом та Європейське Співтовариство, друга – спільна зовнішня політика і політика безпеки та третя співробітництво у сфері юстиції та внутрішніх справ [33, с. 742-748].

Інтеграційний процес ЄС був відображенням як зовнішніх процесів, які впливали на мету його розвитку так і внутрішні процеси, що охопили країни Європейського Союзу у своїй спробі об'єднати зусилля для вирішення економічних, політичних та глобальних проблем.

Рішення про початок переговорів щодо створення Євросоюзу було прийнято у червні 1990 р. на засіданні Європейської ради у Дубліні. Самі ж договори, які започаткували Євросоюз, були погоджені у Маастрихті у грудні 1991 р. під час іншої зустрічі глав держав та урядів у межах Європейської ради. Остаточний варіант Договору про ЄС було підписано 7 лютого 1992 р. Він набрав чинності 1 листопада 1993 р. після ратифікації всіма державами-членами. Договір про Євросоюз заклав нові напрями європейської інтеграції, які включали створення економічного, валютного та політичного союзів, подальше реформування правового механізму європейських співтовариств [34].

Маастрихський договір був доповнений Амстердамськими домовленостями, у формі двох консолідованих текстів – Договору про Європейський Союз та Договору про заснування Європейського Союзу, які набрали чинності 1 травня 1999 року, в подальшому ратифікацією усіма 15

учасниками Європейського Союзу. Амстердамські домовленості забезпечили доповнення Договору про заснування новими положеннями.

Новий етап розвитку ЄС стосується підписання Ніщського договору 26 лютого 2001 року, зокрема відповідні зміни внесено до Договору про заснування Європейського Союзу. Ніщський договір був спрямований насамперед на реформування інституційного механізму Євросоюзу у зв'язку з майбутнім розширенням цієї організації, коли до неї повинні приєднатися нові європейські країни. Реформи стосувалися чисельного складу Комісії, розподілу голосів між членами Ради Євросоюзу, визначення сфер, в яких постанови приймаються більшістю голосів, тощо. Ніщський договір визначав 29 сфер, в яких постанови приймалися кваліфікованою більшістю голосів [34, с. 520-527]. Розглядаючи цей договір ми бачимо, що діяльність ЄС як наддержави починає все більше починає отримувати нових способів організації діяльності направленої на забезпечення власної безпеки та оборони.

Новим важливим етапом розвитку європейської інтеграції стало підписання у 2007 р. Лісабонських договорів про Євросоюз і про функціонування ЄС. Договори набрали чинності 1 грудня 2009 р. Обидва документи внесли кардинальні зміни до структури і змісту Амстердамських і Ніщського договорів.

Лісабонський договір про Євросоюз містить засадничі положення діяльності ЄС, а також змінені положення про зовнішню спільну політику і політику безпеки (СЗППБ). Договір про функціонування ЄС, який замінив і значною мірою змінив Договір про заснування Європейського співтовариства, розвиває приписи Договору про Євросоюз стосовно сфер компетенції і діяльності інститутів та допоміжних органів об'єднання. До установчих договорів було додано самостійний документ - Хартію Європейського Союзу про основні права [34, с. 520-527]. Діяльність Європейського Союзу після Лісабонського договору характеризується наявністю нових можливостей необхідних для здійснення спільної політики оборони держав.

ЄС у тому вигляді, якому він існує зараз, був сформований за період з 1992 по 2007 роки, від Маастрихтського договору 1992 року до Лісабонського договору 2007 року.

Однак, відповідно до вказаного процесу розвитку ЄС також відбувався і розвиток спільної зовнішньої та безпекової політики, що включає у себе спільну безпекову та оборону політику, яка в подальшому охоплює поступове формування спільної оборонної політики Союзу [23].

Розглянемо процес розвитку спільної зовнішньої та безпекової політики, який дозволив стати ЄС головним гравцем на політичній арені з підтримання міжнародної безпеки не тільки на підконтрольній території, а й за її межами.

Так, відповідно до Маастрихського договору спільна політика у сфері оборони, безпеки, зовнішніх зносин, співпраці держав-членів у галузі внутрішніх справ та юстиції мала здійснюватися на основі окремих домовленостей. Подібно до положень ЄСД щодо співробітництва у галузі зовнішніх відносин спільна політика була оформлена додатковими міжнародними угодами, які не вносили змін до Договору про ЄЕС і тому не підпадали під юрисдикцію Суду європейських співтовариств [34]. Вказані положення характеризуються важкістю держав-членів до узгодження позицій, що визначають функціонування спільних збройних сил. В той, же час ЄС з метою належної підготовки до створення власних збройних сил вирішив спочатку уніфікувати та здійснити повну взаємосумісність усіх учасників, що дозволить в подальшому оперативно відновлювати власні сили, техніку тощо.

Подальший розвиток політики спільної політики оборони Європейського Союзу здійснюється у межах Амстердамського договору, відповідно до якого в рамках спільної політики у сфері оборони, безпеки, зовнішніх зносин заходи, що визначають спільні дії, позиції чи будь-які інші стратегічні рішення або рішення щодо реалізації спільних дій чи спільних позицій, повинні були прийматися кваліфікованою більшістю.

Важливим моментом у зміні політики держав членів ЄС у плані організації спільної політики оборони відбулось на британському саміті 3-4

грудня 1998 року, на якому була прийнята «Декларація про Європейську оборону». У документі зазначалося рішення ЄС поступово формувати спільну оборонну політику. Європейська безпекова та оборонна політика (ЄБОП) оголошувалася оперативною складовою СЗПБ. Декларація передбачала заміну ЗЄС на ЄС в оперативно-тактичній організації оборонної галузі, а також у структурних зв'язках з Північноатлантичним альянсом [35]. Відповідний саміт країн членів Європейського Союзу відкрив можливості до розвитку безпеки та оборони не лише в рамках Західноєвропейського Союзу та організації Північноатлантичного договору, а за рахунок сил та засобів Європейського Союзу, та збільшення його оперативних можливостей.

Амстердамський договір ЄС 1997 року продемонстрував рішучість Євросоюзу відігравати самостійну роль на міжнародній арені. Згідно з цим договором, у разі відповідного рішення Європейської Ради передбачалася співпраця країн ЄС у формуванні спільної оборонної політики, у військовому плануванні і реагуванні на кризи, участь у миротворчих операціях, а також у сфері спільного виробництва озброєнь і військової техніки (ОВТ). Восени 1998 року були оприлюднені основи Європейської політики безпеки і оборони (ЄПБО), в рамках якої 12 грудня 1999 року на Гельсінській конференції ЄС була представлена концепція Сил швидкого реагування ЄС (The EU Rapid Reaction Force, RRF) і відповідних структур воєнно-політичного управління та планування. При цьому була визнана прерогатива ООН при прийнятті рішень про початок миротворчих операцій. Даний проект був підтриманий Вашингтонським самітом НАТО у квітні 1999 року [36]. Аналізуючи вказані дані ми бачимо, що від моменту створення ЄС активно намагається впливати, бути залученим та приймати участь у різного виду міжнародних операцій.

На саміті ЄС у Кельні 3–4 червня 1999 р. було ухвалене рішення про розробку і реалізацію в рамках спільної зовнішньої та безпекової політики спільної європейської політики у сфері безпеки і оборони. Кельнське рішення передбачало надання повноважень ЄС для самостійного здійснення операцій з підтримання миру в умовах збройних криз при опорі на інфраструктуру НАТО,

а також створення необхідних для цього органів ЄС, включаючи комітет з політики безпеки, військовий комітет, штаб ЄС і т. д. Через це потреба в ресурсах Західноєвропейського Союзу відпала. [29, с. 58]. Досліджуючи питання розвитку ЄС ми підходимо до думки, що діяльність направлена на забезпечення власної безпеки підвищує довіру до союзного утворення та його функціонування і відповідно забезпечує міжнародне визнання гаранта безпеки.

Ніццький договір, після його підписання у 2001 році, дозволив розпочати процес формування спільної оборонної політики шляхом утворення військово-політичних структур Європейського Союзу, зокрема Комітет з питань політики та безпеки, Військовий комітет і Військовий штаб задля забезпечення необхідного політичного керування і стратегічного управління такими операціями.

Період 1999-2014 рр. характеризуються пошуком механізмів організації спільної політики безпеки і оборони за рахунок оперативних можливостей Північноатлантичного Союзу.

Ситуація корінним чином змінилась у 2014 році. Дві події підштовхнули до усвідомлення того, що статус-кво не може надалі зберігатись. По-перше, як було зазначено вище, перед Європою постали нові загрози і виклики зі сходу і півдня – і жодна з організацій не мала усього набору інструментів, потрібних для додання проблем, пов'язаних зі зміною середовища безпеки. По-друге, Європейський союз заклав засади спільної оборони, побудувавши два стовпа оборони: Постійну структуровану співпрацю і Фонд європейської оборони. Співробітництво між ЄС і НАТО стало третім стовпом європейської оборони, підкресливши органічний зв'язок між цими двома організаціями [37].

Відповідно до визначених в установчих договорах положень щодо здійснення спільної політики безпеки і оборони, діяльність держав-членів ЄС складається з наступних складових:

1. Ухвалення рішень про проведення операцій за ініціативи Верховного представника Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки або за ініціативою держави-члена;

2. Діяльності військово-політичних структур: комітету з питань політики та безпеки, військового комітету і військового штабу;
3. Європейської оборонної агенція, що здійснює організацію діяльності щодо окреслення оперативних потреб, підтримання заходів із задоволення цих потреб, сприяння визначенню та, в разі потреби, здійсненню будь-яких заходів, що необхідні для зміцнення промислової та технологічної бази оборонного сектору, бере участь у формуванні Європейської політики в сфері військового потенціалу та озброєння;
4. Наявних сил швидкого реагування ЄС, цивільних та військових ресурсів;
5. Наявних підстав для здійснення спільної політики оборони: проведення спільних операції з роззброєння, гуманітарні та рятувальні операції, надання консультацій та допомоги у військових справах, місії запобігання конфліктам і миротворчі, місії збройних сил з урегулювання кризових ситуацій, зокрема встановлення миру та пост-конфліктна стабілізація.

Діяльність Європейського Союзу в організації спільної політики оборони на даний час активно розвивається в мажах постійної структурованої співпраці, пошуку новин способів забезпечення територіальної безпеки та поширення безпеки на зони відповідальності, тому враховуючи вищевказану діяльність для розширення свого впливу ЄС потребує нових союзників в організації безпеки, відповідно до вказаної політики Україна відіграє важливу роль в забезпеченні безпеки в Східній Європі.

Україна в своєму прагненні до об'єднання з Європейським Союзом пройшла наступний шлях до здійснення спільної політики оборони держав, зокрема затверджено стратегічний курс України – Стратегію інтеграції України до ЄС, схваленій Указом Президента України 11 червня 1998 року, та Програму інтеграції України до ЄС, схваленій Указом Президента України 14 вересня 2000 року. Зокрема, у Стратегії набуття повноправного членства в ЄС проголошено довготерміновою стратегічною метою європейської інтеграції України.

Відповідна діяльність щодо наближення до законодавства України та розбудови відносин з Європейським Союзом поступово впроваджується на основі Закону України від 1 липня 2010 року «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» (в редакції від 1 січня 2015 року). Статтею 11 цього закону встановлено, що однією з основоположних засад зовнішньої політики України є «забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в ЄС» [38]. Враховуючи це, підстави законодавчого впровадження заходів щодо вступу до ЄС наявні, однак практичні заходи належним чином не організовані. Діяльність з виконання заходів визначених в Угоді про Асоціацію з Європейським Союзом повинно доповідатись в першу чергу громадськості, для оцінки вжитих заходів, оскільки має місце перенесення з року в рік одних і тих заходів або проектів законів, що підлягають впровадженню.

Також, Дорожню карту та першочергові пріоритети становлення та розвитку України як члена європейської сім'ї визначено Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», схваленою Указом Президента України №5/2015 від 12 січня 2015 року. У Документі зазначено, що ратифікувавши Угоду про асоціацію між Україною та ЄС, Україна отримала інструмент та дороговказ для внутрішніх перетворень, а виконання вимог цієї Угоди дає можливість Україні в подальшому стати повноцінним членом ЄС [39].

Кабінет Міністрів України 4 жовтня 2017-го року ухвалив Постанову №759 «Про Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції». Цей документ регламентує діяльність нового Урядового офісу координації європейської та євроатлантичної інтеграції [40]. Згідно з постановою, Урядовий офіс здійснює: а) координацію діяльності органів виконавчої влади для системного планування та виконання заходів державної політики згідно із зобов'язаннями України у сферах європейської та євроатлантичної інтеграції; б) оцінка результатів такої діяльності; в) координацію діяльності органів виконавчої влади з розроблення та здійснення заходів, спрямованих на виконання Угоди про асоціацію між Україною та

Європейським Союзом; г) спрямування та контроль політичного та політико-військового діалогу і практичного співробітництва з НАТО та державами-членами Північноатлантичного Альянсу [40]. Відповідно до положення про вказаний орган виконавчої влади забезпечують виконання заходів направлених на вступ України до ЄС, однак діяльності щодо безпосереднього контролю за станом впровадження заходів не передбачено. Враховуючи це пропонуємо забезпечити звітування перед визначеною наглядовою радою про стан виконання заходів із впровадження змін до законодавства України з встановленням чітких термінів виконання та відповідальності за порушення чи неналежне виконання.

Співробітництво між Україною та Європейським Союзом в політико-безпековій сфері здійснюється відповідно до пріоритетів, визначених Порядком денним асоціації Україна – ЄС, а також Робочого плану співробітництва Збройних Сил України (далі – ЗС України) та Секретаріату Ради ЄС (у сфері Спільної політики безпеки і оборони (далі – СПБО) [41].

Враховуючи положення статті 11 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» основними засадами зовнішньої політики є: забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі [38]. Здійснення відповідної політики щодо реалізацій положень вищевказаного закону покладено на Президента України, Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України, Раду національної безпеки і оборони України, центральні та місцеві органи виконавчої влади, інші державні органи та органи місцевого самоврядування в межах їхньої компетенції.

Під час чергового засідання Кабінету Міністрів України 2 вересня 2020 року було зазначено, що Уряд схвалив проекти угод для посилення співробітництва України та Європейського Союзу та затверджено три робочі групи, для пришвидшення руху України до ЄС, однією з таких груп є: Комісія з питань виконання угоди про асоціацію між Україною та ЄС [42]. Це означає, що діяльність з виконання угоди про Асоціацію з Європейським Союзом

продовжує виконуватись, а діяльність уряду має на меті впровадження норм міжнародного права в законодавство України у сферах економічної, військово-політичної та інших сферах. Однак, з огляду на тенденцію до зміни урядів та векторів політики держави, виконання Угоди про Асоціацію з Європейським Союзом доцільніше доручити окремо визначеному органу, з необхідними повноваженнями для повноцінного виконання вказаної угоди, що зможе комплексно підгодовувати Україну до функціонування в Європейському Союзі.

Відповідно до розділу II «Політичний діалог та реформи, політична, асоціація, співробітництво та конвергенція у сфері зовнішньої та безпекової політики» Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію) визначено наступні положення щодо поступової конвергенції із зовнішніх питань та питань безпеки для все більш глибокого залучення України до Європейської зони безпеки, а саме:

- посилення співробітництва та діалогу між Сторонами з питань міжнародної безпеки та антикризового управління, зокрема з метою реагування на глобальні й регіональні виклики та основні загрози;

- розвиток діалогу та поглиблення співробітництва між Сторонами у сфері безпеки та оборони [43].

- Угодою про асоціацію створюється Рада асоціації, Комітет асоціації, Парламентський комітет асоціації, Платформа громадянського суспільства, які відповідно до своїх повноважень здійснюють діяльність щодо обговорення, контролю і моніторинг застосування і виконання цієї Угоди, за участю представників уряду, парламенту та громадськості у відповідних групах. Однак, загального органу відповідального за виконання державної політики щодо виконання вимог угоди про асоціацію в Україні не має, тому діяльність з виконання державної політики покладається на Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України відповідно до їх можливостей та компетенції, що сповільнює рух України в напрямку повноцінного членства в

ЄС. Також, проблемним залишається зміна урядів, міністерств Кабінету Міністрів України, що гальмує процес євроінтеграції. Вказані проблеми стосуються змін відповідальних осіб за виконання заходів покладених на них, зокрема за період з 2017 по 2020 рік було неодноразово змінено склад уряду. Постановою Кабінету Міністрів України від 13 серпня 2014 р. № 346 було утворено Урядовий офіс з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, який в подальшому втратив чинність відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції». Також, 4 березня 2020 року Верховна Рада України підтримала відставку прем'єра-міністра України [44]. Відповідні зміни урядів, осіб, їх бачення створює перешкоди щодо комплексного виконання заходів направлених на вступ до ЄС та НАТО, у зв'язку з чим діяльність повинна здійснюватися на постійній основі. Тому, стабільність у виконанні відповідальним органом заходів направлених на вступ до ЄС, забезпечить належний рух до євроатлантичної інтеграції.

Співробітництво у сфері Спільної політики безпеки та оборони ЄС здійснюється за наступними напрямками:

1. Військово-політичний діалог між Україною та ЄС;
2. Адміністративною угода між Міністерством оборони України та Європейським оборонним агентством;
3. Співробітництвом у сфері військової освіти;
4. Залучення Збройних Сил України до складу бойових тактичних груп ЄС [45].

Військово-політичний діалог між Україною та ЄС здійснюється з 2008 року та здійснюється на рівні начальника Генерального штабу – Головнокомандувача Збройних Сил України та Голови Військового комітету ЄС (з 2020 року на рівні начальника Генерального штабу), а також проводяться консультації з Військовим штабом ЄС у рамках щорічного Робочого плану співробітництва ЗС України та Секретаріату Ради ЄС (у сфері СПБО).

Угодою між Європейським Союзом і Україною про визначення загальної схеми участі України в операціях Європейського Союзу із врегулювання криз від 2008 року встановлено положення про участь України в операціях з урегулювання криз, що проводитимуться Європейським Союзом, згідно статті 1 відповідної Угоди Україна приєднується до Спільної дії, якою Рада Європейського Союзу вирішує, що ЄС буде проводити операцію з урегулювання кризи, а також до будь-якої Спільної дії чи Рішення, якими Рада Європейського Союзу вирішує розширити операцію ЄС із урегулювання кризи. [46].

Тематика співробітництва між Україною та ЄС у політико-безпековій сфері залучається до порядку денного самітів Україна - ЄС, засідань Ради асоціації Україна - ЄС, зустрічей на міністерському рівні та рівні політичних директорів.

Експертний діалог відбувається у таких форматах: Україна – Політико - безпековий комітет ЄС (PSC); Україна – Робоча група ЄС з питань експортного контролю (COARM); Україна – Робоча група ЄС з питань нерозповсюдження та роззброєння (CONOP); Україна – Робоча група ЄС з питань ОБСЄ (OSCE).

Також, діяльність щодо співпраці ЄС з СПБО здійснюється в межах ініціативи «Східне партнерство», розділ № 1 “Демократія, належне врядування та стабільність”, куратором відповідного напрямку від України є Міністерство юстиції України [47].

Перспективними напрямки в реалізації взаємодії з ЄС щодо організації спільної політики оборони держав є наступні кроки:

1. Вирішення на рівні країн-членів ЄС питання щодо організації гуманітарної місії на території окупованої частини Донбаської та Луганської областей;
2. Отримання консультацій та допомоги у військових справах для врегулювання конфлікту на території України;
3. Проведення рятувальних місій за участю країн ЄС на території окупованої частини України;

4. Отримання допомоги у встановленні миру та пост-конфліктній ситуації на території України, що була тимчасово окупована;

5. Заручення підтримки країн ЄС у організації місії з примушування до миру на території України, з подальшим підтриманням миру.

В науковій статті М.М. Камишанського «Воєнна безпека України в контексті співробітництва з Європейським Союзом» проаналізовано стан воєнного співробітництва України з ЄС після підписання Угоди про Асоціацію та військовим конфліктом з Російською Федерацією, та наведено думку про те, «що у найближчій перспективі Україна вже може розраховувати на членство в ЄС, проте система забезпечення національної безпеки і оборони, захист суверенітету, територіальної цілісності та непорушності кордону має базуватися на власних силах» [48, с. 59]. З наведеною думкою про те, що захист суверенітету, територіальної цінності та непорушності кордону має базуватися на власних силах ми не погоджуємося, та зазначаємо, що в першу чергу діяльність направлена на вступ до ЄС є надання статусу повноправного члена Союзу та отримання гарантій безпеки, організації колективної оборони членів Союзу відповідно до статті 51 Статуту ООН. Власними військовими силами Україна і в даний час має змогу захищатись від Російської Федерації, однак для виходу з кризи, що виникла у зв'язку з наявністю військового конфлікту на сході України, необхідні додаткові ресурси та засоби протидії агресії, які наявні у Європейському Союзі, а саме: технології, оперативно-тактичні можливості, взаємодія у військово-оборонних технологіях та забезпечення належного захисту на інших територіях України.

Також, у статті «Воєнна безпека в контексті співробітництва з Європейським Союзом» наведено цілі військової політики України в контексті співробітництва з Європейським Союзом, що полягали в запобіганні військовим зіткненням, припиненню та недопущенню збройних конфліктів, тощо [48, с. 60]. З визначеними цілями військової політики України ми погоджуємося частково, оскільки з прийняттям програми Постійного структурованого співробітництва з питань безпеки і оборони ЄС діяльність

України у військово-оборонній співпраці має базуватися на взаємосумісності України та ЄС, організації оборони кордонів з урахуванням Європейських напрацювань в даному напрямку, вирішенні власних політичних проблем з урахуванням підтримки країн учасників ЄС.

Цікавою тема організації спільної політики оборони Європейського Союзу є для науковців Російської Федерації, до прикладу до 2014 року вони розглядали можливість співпраці з ЄС, спільні заходи щодо проведення місій з підтримання миру, заходів направлених на вирішення конфліктних ситуацій у світі. Але в більшості для Російської Федерації спільна політика оборони держав є необхідною для дослідження та реалізації за рахунок союзних держав щодо збільшення свого впливу на міжнародну політику.

Так, в науковій статті В.Ю. Слепака «Правові аспекти Європейської політики безпеки і оборони» досліджується питання формування спільної політики безпеки і оборони Європейського Союзу, її функціонування, а також успіхи у вказаній сфері [49]. Також, В.Ю. Слепаком аналізуються основні акти, які регулюють взаємовідносини Росії і ЄС в сфері СПБО, розглядається можливість застосування досвіду ЄС в сфері формування спільної політики безпеки і оборони при створенні аналогічного напрямку в рамках Організації Договору про колективну безпеку [50]. Тобто діяльність, що організована Європейським Союзом буде важливою для наслідування та використання союзами держав, об'єднаними з метою здійснення спільної політики оборони. Тому, вивчаючи досвід ЄС в організації спільної політики оборони України важливо розглядати вказаний досвід в утворенні об'єднань держав за участю України спільно з Республікою Польщею та Литовською Республікою, якщо доцільність Європейського Союзу себе вичерпає.

Важливим кроком пришвидшення європейської інтеграції, що в свою чергу забезпечить організацію спільної політики оборони держав за участю країн - членів ЄС є доцільним створення нового державного органу виконавчої влади зі спеціальним статусом для здійснення повного контролю за виконанням стратегічного курсу України на вступ до Європейського Союзу та

Євроатлантичної інтеграції, виконанням усіх державних програм, міжнародних угод, тощо, що забезпечить стабільність його роботи, забезпечить формування належної думки про ЄС та НАТО, а також в подальшому відбуватиметься співпраця з ЄС та НАТО після вступу до відповідних міжнародних організацій.

Порівнюючи ЄС як об'єднання держав, важливим буде встановити окремі відмінності в організації спільної політики оборони держав членів Європейського Союзу від політики оборони окремої держави на прикладі законодавства України.

На основі аналізу законодавства України та ЄС в організації оборони, нами встановлено наступні відмінності:

1. Відсутність власних збройних сил Європейського Союзу, наявність виключно батальйонно-тактичних груп швидкого реагування (Єврокорпус);
2. Окремі держави-члени ЄС виразили політику нейтралітету (Австрія, Ірландія, Кіпр, Мальта, Фінляндія та Швеція), збройні сили держави України діють на постійній основі;
3. Для організації спільної політики оборони ЄС необхідна політична воля усіх членів-учасників ЄС, політика оборони України здійснюється Верховним головнокомандувачем Президентом України.

Спільна політика оборони ЄС – це логічний шлях розвитку Європейського Союзу як міжнародної організації, що позитивно вплине на ефективність прийняття рішень та вирішення кризових ситуацій, усунення дублюючих та не потрібних механізмів співпраці, а також забезпечить належний порядок використання ресурсів Союзу.

Отже, нами узагальнено напрями взаємодії України та Європейського Союзу у сфері спільної політики безпеки та оборони, запропоновано подальші заходи щодо покращення співпраці з Європейським Союзом, в тому числі шляхом утворення єдиного органу державної влади для виконання заходів передбачених Угодою про Асоціацію з Європейським Союзом, охарактеризовано стан законодавства України та державних програм

направлених на взаємодію з Європейським Союзом у сфері спільної політики оборони.

Окремі дослідники вважають, що захист суверенітету, територіальної цілісності та непорушності кордону має базуватися на власних силах України, відповідний висновок зроблено на підставі того, що в даний час Україна доволі успішно забезпечує протидію збройній агресії, однак для вирішення питань пов'язаних з протидією агресії та вирішення територіальних конфліктів необхідний вступ до ЄС з метою отримання гарантій безпеки та участі в колективній самообороні держав - членів ЄС.

Наведено точку зору російського науковця В.Ю. Слепака стосовно проблеми організації спільної політики безпеки і оборони, та їх бажанням запозичити відповідну діяльність в Договорі про організацію колективної безпеки, зокрема щодо формування спільної політики безпеки і оборони при створенні аналогічного напрямку.

Отже, з метою пришвидшення процесу вступу до ЄС нами запропоновано як один з заходів – це утворення суб'єкта, що відповідатиме за комплексне і всеосяжне впровадження Угоди про Асоціацію з Європейським Союзом. Це може бути державний орган, наділений певними повноваженнями (можливо зі спеціальним статусом). Або при Урядовому офісі координації європейської та євроатлантичної інтеграції створити наглядову раду за участю представників громадськості, які мали би можливість контролювати організацію роботи з питань Євроінтеграції (наприклад, контролювати терміни виконання заходів, направлених на удосконалення законодавства України з європейської та євроатлантичної інтеграції; бути проінформованими про причини невиконання заходів та ін.).

Крім того, визначено перспективні напрямки взаємодії з Європейським Союзом: вирішення на рівні країн-членів ЄС питання щодо організації гуманітарної місії на території окупованої частини Донбаської та Луганської областей, отримання консультацій та допомоги у військових справах для врегулювання конфлікту на території України, проведення рятувальних місій за

участю країн ЄС на території окупованої частини України, отримання допомоги у встановленні миру та пост-конфліктній ситуації на території України, що була тимчасово окупована, заручення підтримки країн ЄС у організації місії з примушування до миру на території України, з подальшим підтриманням миру.

2.2 Перспективи участі України у спільній політиці оборони держав-учасників Північноатлантичного договору

Організація Північноатлантичного договору (НАТО — North Atlantic Treaty Organisation) створена відповідно до ст. 9 Північноатлантичного договору 1949 року. Первинними учасниками є США, Великобританія, Франція, Канада, Італія, Бельгія, Голландія, Люксембург, Данія, Ісландія, Норвегія, Португалія [25].

Дослідженням питання міжнародно-правових засад військового співробітництва України займався Л.В. Зіняк, який в першу чергу поставив за мету встановленні сутності міжнародно-правових засад військового співробітництва України, зокрема, його поняття, видів та принципів; з'ясуванні генези його правової регламентації; визначенні особливостей імплементації міжнародно-правових норм у вітчизняне законодавство з урахуванням міжнародно-правових зобов'язань у військовій сфері, а також специфіки участі України в міжнародних інституціях військового співробітництва, зокрема вивчення питання участі України в міжнародно-правових інституціях військового співробітництва (ООН, ОБСЄ, НАТО, СНД, ЄС), що обумовлені ставленням держави до можливості обмеження її суверенних прав у військовій сфері. Дослідження у вказаному напрямі мали на меті покращення законодавчого регулювання щодо діяльності держави у взаємодії між Україною та міжнародними організаціями [51]. Однак, важливим залишається питання співпраці держави України та Організації Північного-Атлантичного договору з урахуванням Євроатлантичної інтеграції України, що виходить на новий рівень та потребує дієвих заходів з імплементації міжнародних норм до законодавства України, забезпеченні контролю за процесом вступу до НАТО та визначенні

подальших шляхів взаємодії з метою здійснення спільної політики оборони, аналізі стану реалізації заходів із виконання вимог, а також пошуку нових можливих союзників та формування регіональних союзів за участю України.

Розвиток відносин України та Організації Північноатлантичного договору нараховує історію з 1992 року, з часу першого візиту Генерального секретаря НАТО М. Вернера до м. Києва, в ході якого Україна запрошена до участі в Раді Північноатлантичного співробітництва. З того часу почалися робочі контакти і співробітництво з НАТО.

Діяльність Організації Північноатлантичного договору здійснюється відповідно до Стратегічної концепції, що є офіційним документом та визначає довгострокові цілі Організації [52].

За період з 1992 по 2020 рік Україна пройшла шлях від робочих зустрічей до конструктивних рішень та дієвих заходів спрямованих на вступ до Організації Північноатлантичного договору, шляхом прийняття та ухвалення, рішень, стратегій, планів. Як підтвердження взаємовідносин між Україною та Організацією Північноатлантичного договору узагальнимо основні ухвалені міжнародні документи, що стосуються організації спільної політики оборони.

Так, першочерговим документом, що підписаний між Організацією Північноатлантичного договору є Партнерство заради миру, Рамковий документ, який підписано в місті Брюсселі 08 лютого 1994 року та в якому визначено форми подальшої співпраці між Україною та НАТО на найближчі роки. Відповідний документи визначив напрями та форми співпраці, що в подальшому були втілені у різних формах: хартіях, угодах, деклараціях, тощо.

В подальшому було ухвалено Хартію про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору, яку підписано 09 липня 1997 року, де визначено основні питання взаємодії у сферах безпеки в регіоні, співпрацю щодо запобігання конфліктам, військовому співробітництві між Україною та НАТО і їх взаємосумісність, а також співробітництво у галузі оборони між Україною та її сусідами. Даний документ 21 серпня 2009 року був доповнений Декларацією про доповнення Хартії про особливе партнерство між

Організацією Північноатлантичного договору та Україною, підписаною 9 липня 1997 року.

Відповідно до пункту 15 Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору та пункту 8 Рамкового документу Партнерство заради миру визначено положення про можливість створення кризового консультативного механізму для проведення спільних консультацій в будь-якому випадку, коли Україна вбачатиме пряму загрозу своїй територіальній цілісності, політичній незалежності або безпеці, станом на теперішній час проводяться зустрічі Комісії НАТО – України.

План дій щодо членства в НАТО ухвалений 24 квітня 1999 року є фактичним проявом політики Відкритих дверей, складається з п'яти розділів, а саме: I. Політичні та економічні питання; II. Оборона/Військові питання; III. Питання ресурсів; IV. Питання безпеки; V. Правові питання. На основі зазначеного Плану дій розроблено План дій Україна – НАТО, та ухвалено його 22 листопада 2002 року.

16 червня 2008 року в м. Київ відбулося засідання Комісії Україна-НАТО на високому рівні у контексті Інтенсифікованого діалогу. Комісія Україна-НАТО обмінялася думками щодо стану та перспектив відносин і співробітництва НАТО - Україна у контексті рішень Бухарестського саміту 4 квітня 2008 року, включаючи заявку України стосовно Плану дій щодо членства (ПДЧ), викликів, що залишилися, та відповідних реформ.

Указом Президента України від 02 жовтня 2018 року № №298/2018 «Про річні національні програми під егідою Комісії Україна - НАТО» ухвалено рішення щодо створення річних національних програм для виконання положень Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору, підписаної 9 липня 1997 року, Декларації про її доповнення від 21 серпня 2009 року, а також рішень, прийнятих за результатами засідань Комісії Україна - НАТО на рівні глав держав та урядів 4 квітня 2008 року, 4 вересня 2014 року та 9 липня 2016 року, реалізації визначених законами України "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики",

"Про національну безпеку України" засад зовнішньої політики та фундаментальних інтересів України щодо набуття членства в Організації Північноатлантичного договору [53].

У сфері спільної політики оборони держав співробітництво між Україною та Організацією Північноатлантичного договору здійснюється за наступними напрямками: 1) оборонно-військовому співробітництві з НАТО; 2) співробітництво у сфері реформування сектору безпеки, запровадження стандартів та інших керівних документів НАТО; 3) співпраці України та НАТО в рамках Ради Євроатлантичного партнерства.

На підставі аналізу двосторонніх угод про співпрацю з НАТО, нормативно-правових актів можна зробити перелік органів, які відповідно до прийнятих, національних законодавчих актів та програм в Україні, здійснюють співпрацю та виконують державну політику щодо євроатлантичної інтеграції наступні органи у сфері спільної політики оборони з НАТО:

1. Верховна Рада України, Президент України;
2. Кабінет Міністрів України, його міністерства за відповідними напрямками та робочі групи;
3. Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції;
4. Комісії з питань координації співробітництва України з НАТО;
5. Комісія Україна – НАТО;
6. Військовий комітет Україна – НАТО.

Відповідно до вказаного переліку узагальнимо основні функції державних органів України, зокрема Верховна Рада України є законодавчим органом та ухвалює закони, Президент України визначає стратегічний курс України та є Верховним Головнокомандувачем Збройних сил України. Кабінет Міністрів України як уряд України є вищий орган виконавчої влади який визначає державну політику спрямовану на впровадження та виконання актів Президента України та законів України. Основним органом, що забезпечує безпосереднє впровадження заходів спрямованих на євроатлантичну інтеграцію

є Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції. Комісія з питань координації співробітництва України з НАТО є допоміжним органом при Президентів України та надає пропозиції та рекомендації щодо впровадження законодавства направлено на вступ до НАТО. Комісія Україна – НАТО це утворений відповідно до Хартії про особиве партнерство між Україною та НАТО, що забезпечує розгляд основних питань та проблем, що потребують розгляду НАТО, а також в межах якого відбувається впровадження законодавство до рівня НАТО та інших важливих програм. Військовий комітет Україна – НАТО це платформа на основі вищого керівного органу НАТО де відбувається стратегічне планування та вироблення стратегій, Військовий комітет НАТО здійснює офіційні візити для оцінки прогресу або уточнення різних нагальних питань, що стосуються діяльності НАТО в Україні.

Також можна визначити основні практичні інструменти співробітництва України з НАТО, а саме:

1. Річна національна програма під егідою Комісії Україна – НАТО;
2. Робочий план Військового комітету Україна – НАТО та Імплементційна програма Робочого плану Військового комітету Україна – НАТО;
3. Процес планування та оцінки сил (ППОС) програми “Партнерство заради миру” (опрацювання пакету Цілей партнерства);
4. Концепція оперативних можливостей (КОМ);
5. Щорічна Індивідуальна програма партнерства між Україною та НАТО;
6. Дорожня карта оборонно-технічної співпраці;
7. Участь у силах реагування НАТО (СРН);
8. Цільові трастові фонди НАТО та окремі проекти [54].

Узагальнюючи практичні інструменти співробітництва України НАТО розглянемо їх доцільність та необхідність, зокрема Річна Національна програма під егідою Комісії Україна – НАТО затверджується Указом Президента України та визначає діяльність органів на рік, є стратегічним планом

впровадження в законодавство України інструментів НАТО. Робочим планом Військового комітету Україна – НАТО та Імплементативною програмою Робочого плану Військового комітету здійснюється реалізація заходів в короткостроковій перспективі. Процес планування та оцінки сил (ППОС) програми “Партнерство заради миру” (опрацювання пакету Цілей партнерства) здійснюється в рамках Програми партнерство заради миру та є інструментом взаємодії НАТО з країнами-партнерами, також у відповідній програмі здійснюється оцінка оперативних можливостей України. Щорічна Індивідуальна програма партнерства між Україною та НАТО формується в рамках програми Партнерство заради миру. Дорожня карта оборонно-технічної співпраці в рамках якої здійснюється реформування оборонно-технічного комплексу України відповідно до стандартів НАТО. Участь у силах реагування НАТО (СРН) здійснюється відповідно до визначених місій НАТО та на підставі Указів Президента України про їх залучення. Український підрозділ сертифіковано відповідно до стандартів НАТО у 2019 році. Цільові трастові фонди НАТО та окремі проекти реалізуються як в Україні та і в країнах партнерах відповідно до визначених програм, таких як реабілітація солдатів, посилення обороноздатності та протидія кіберзагрозам.

Отже, нами проведено аналіз співпраці України з НАТО відповідно до нормативно-правових актів у сфері спільної політики оборони держав, а саме:

1. Оборонно-військове співробітництво з НАТО здійснюється за наступними напрямками:
 - підвищення рівня оперативних спроможностей та взаємосумісності Збройних Сил України з НАТО;
 - співробітництво з питань трансформації, оборонних реформ та професіоналізації Збройних Сил України;
 - забезпечення участі підрозділів та особового складу Збройних Сил України у операціях з підтримання миру та безпеки та Силах реагування НАТО;

- застосування механізмів військової співпраці, консультацій та взаємодії, проведення заходів з інформування громадськості [55].

2. Співробітництво у сфері реформування сектору безпеки, запровадження стандартів та інших керівних документів НАТО здійснюється відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», стратегічних оборонних документів України, зокрема: Стратегії національної безпеки України, Стратегічного оборонного бюлетеню, Воєнної доктрина України та Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО на 2020 рік, указ президента України від 26 травня 2020 року № 203/2020. Річна національна програма є комплексним документом, що визначає завдання та державні органи відповідальні за їх виконання.

Станом на 01.06.2020 відповідно до Цілей партнерства опрацьовано 109 національних документів НАТО (50% від тих, що підлягають опрацюванню в рамках Цілей партнерства),

- 110 НД НАТО підлягають опрацюванню до грудня 2020 року в рамках виконання Програми Міністерства оборони України з військової стандартизації на 2019 — 2021 роки, з них:

- відносно 83 — прийнято рішення щодо запровадження;
- щодо 27 — здійснюється аналіз.

Діяльність щодо впровадження національних документів здійснюється планово та розраховано на майбутні роки, включно до 2025 року [56].

Розглядаючи відповідну тенденцію впровадження нормативних документів ми можемо зробити висновок про те, що законодавство у сфері оборони Організації Північноатлантичного договору доволі обширне та регулює значне коло питань.

3. Співпраця України та НАТО в рамках Ради Євроатлантичного партнерства.

Україна бере участь у діяльності Ради євроатлантичного партнерства від початку заснування цього багатостороннього форуму у 1997 році для

забезпечення процесу діалогу та консультацій з питань політики та безпеки серед його учасників: 28 країн-членів НАТО та 22 держав-партнерів [57].

Цілі та завдання Ради євроатлантичного партнерства включають операції з врегулювання криз та підтримки миру; регіональні проблеми; контроль над озброєннями та питання, пов'язані з розповсюдженням зброї масового знищення; міжнародний тероризм; такі оборонні питання, як планування, бюджетування, політика та стратегія; планування надзвичайних ситуацій та готовність до стихійних лих; співпраця у галузі озброєнь; ядерна безпека; цивільно-військова координація управління повітряним рухом; та наукової співпраці [58]. Відповідно до визначених операцій, більшість з яких є пріоритетними заходами для посилення власної безпеки України та отримання досвіду.

Засідання РСАП проводяться щомісяця на рівні послів, щорічно на рівні міністрів закордонних справ або оборони та начальників оборони, а також періодично на рівні самітів.

Україна приймає участь у взаємодії з РСАП, зокрема у відповідності до параграфу 8 Рамкового документа «Партнерства заради миру» 14 березня 2014 року у штаб-квартирі НАТО у Брюсселі на вимогу України відбулося екстрене засідання Ради євроатлантичного партнерства (РСАП) на рівні послів з приводу ситуації, яка склалася в Автономній Республіці Крим України у зв'язку з незаконним військовим вторгненням Росії, а також вплив цих подій на безпеку євроатлантичного простору в цілому [57].

Розвитком взаємовідносин у рамках РСАП на даний час є вирішення питання проведення деокупації Автономної Республіки Крим, частини Донецької та Луганських областей, шляхом вирішення на рівні країн учасників РСАП питання введення санкцій, встановлення інших шляхів здійснення діяльності з Російською Федерацією, вирішення питання про проведення допомоги в подоланні шкоди завданої бойовими діями на території Донецької та Луганської областей [59].

Важливим питанням залишається діяльність щодо поширення думки про Організацію Північноатлантичного Союзу серед громадян України, так статистичні дані за період з 2017 по 2019 рік, чудово ілюструють процес зміни громадської думки щодо доцільності та важливості вступу до НАТО.

Громадянське суспільство, думка українців щодо вступу до НАТО залишається важливим інструментом в руках гібридних атак на Україну. Вирішення питання щодо вступу до НАТО полягає в першу чергу усвідомлення дієвості механізму колективної самооборони країн - учасників НАТО, забезпечення учасників дієвою підтримкою не тільки у військовій сфері, а й в цивільній обороні та наукових розробках.

Згідно даних Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва та соціологічної служби Центру Разумкова з 11 по 16 травня 2016 року. Було опитано 2016 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України, за винятком АР Крим і окупованих територій Донецької та Луганської областей, частка прихильників вступу України до НАТО дещо переважає над часткою противників: якби референдум із питання, чи вступати Україні до НАТО, відбувався у лютому 2017 року, 41% жителів України проголосували б за вступ України до НАТО, 32% - проти; решта 27% не визначилися, або не стали би брати участь у такому референдумі. Відповідно в червні 2019 року згідно з опитуванням, якби проводився референдум про вступ України до НАТО, 53% респондентів підтримали б вступ, 29% виступили би проти [60].

Як ми бачимо з вищевикладених даних, відсоток жителів України в більшості підтримує вступ до НАТО, однак відомостей про готовність до вступу України до НАТО на даний момент не має. Враховуючи це Україна повинна будувати свої відносини таким чином, щоб мати якомога ефективнішу співпрацю навіть без доцільності вступу до НАТО. Оскільки програми НАТО є ефективними та направлені на вирішення багатьох питань від економіки та боротьби з корупцією, до підвищення обороноздатності та військового потенціалу.

Залишається не вирішеними питання серед громадян України про те, що НАТО є виключено військово-політичним блоком, однак інформації про цивільні, наукові та інші заходи та програми не висвітлюються в інформаційному просторі. Громадяни України мають питання щодо втрати частини державного суверенітету зі вступом України до НАТО, однак не мають інформації про переваги здійснення спільної політики оборони держав, забезпечення сучасними технологіями, програмами дій, перерозподілом витрат та коштів та забезпечення армії та оборонних програм.

Досвід України в участі у військово-політичних союзах є вкрай обмеженим, а політика позаблоковості не забезпечила належний рівень захищеності України від збройної агресії. Діяльність держав

Перспективи участі України в організації спільної політики оборони держав за участю НАТО на даний час мають чітко виражені часові проміжки та розраховані в термін виконання до 2025 року, стабільність виконання Річних національних програм з виконання заходів та впровадження національних документів, створюють підстави вважати, що Україна дійсно рухається в напрямку Євроатлантичної інтеграції.

Перспективними шляхами взаємодії України з НАТО в організації спільної оборони держав буде:

- продовження діяльності щодо забезпечення взаємосумісності підрозділів, озброєння, тощо;
- отримання досвіду проведення військових операцій за участю великої кількості держав – учасників;
- організація військового управління всіма родами військ у відповідності до стандартів НАТО.

В науковій статті І.В. Яковюка та С.С. Шестопада «Правове регулювання політики національної безпеки країн Балтії в контексті еволюції стратегічних концепції НАТО» досліджується досвід країн Балтії як до так і після вступу до НАТО. У статті наведено тезу про те, що «Членство в ЄС і НАТО створило певну проблему щодо визначення переліку загроз і їх пріоритетності для країн

Балтії» [61]. Дана інформація важлива також і для України, оскільки ми знаходимося у стадії практичного впровадження комплексу заходів спрямованих на вступ до НАТО. Однак, аналізуючи стратегічні загрози України, які визначені у Воєнній доктрині України, яку затверджено Рішенням Ради національної безпеки і оборони України 2 вересня 2015 року, основною загрозою залишається Російська Федерація та агресія з її боку по відношенню до України, в протидію чому поставлено необхідність досягнення Україною критеріїв, необхідних для набуття членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору, забезпечення рівноправного взаємовигідного співробітництва у воєнній, воєнно-економічній та військово-технічній сферах з усіма заінтересованими державами-партнерами [62]. Враховуючи це, стратегічні загрози для України до вступу в НАТО та після, мають бути сформовані не з урахуванням протидії конкретній державі, а з урахуванням планів НАТО щодо протидії військовим конфліктам, міжнародному тероризму, а також направлені на недопущення військовим та іншим діям по відношенню до НАТО та України.

Для покращення діяльності щодо реалізації державної політики спрямованої на виконання стратегічного курсу на набуття повноправного членства в Організації Північноатлантичного договору пропонуємо утворити центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечуватиме формування та реалізацію державної політики щодо набуття повноправного членства України в Організації Північноатлантичного договору, з подальшим перепрофілюванням в контролюючий орган за виконанням заходів в межах ЄС та Організації Північноатлантичного договору, а саме: Національний орган Євроатлантичної співпраці - НОЄС.

Враховуючи доцільність створення єдиного органу, що відповідатиме за євроатлантичну інтеграцію можемо навести переваги утворення відповідного органу:

- об'єднання усіх державних програм під егідою одного органу;

- відповідальність за невиконання стратегічного курсу України буде покладено на один єдиний орган;
- здійснення контролю за станом діяльності органів державної влади щодо виконання стратегічного курсу на вступ до ЄС та НАТО;
- організація місцевого самоврядування щодо проведення роз'яснювальної роботи з населенням про переваги вступу до ЄС та НАТО.

Відповідальність та підконтрольність відповідного органу - Верховній Раді України, підзвітність - Кабінету Міністрів України, у зв'язку з парламентсько-президентською формою правління України, спрямування державної політики щодо набуття повноправного членства покладається на Офіс Президента України.

Створення відповідного органу покращить взаємодію між міністерствами Кабінету Міністрів України, державними органами щодо виконання рекомендацій НАТО, впровадження національних документів та стандартів НАТО, замість організації робочих груп, комісій тощо, а також в перспективі забезпечить ефективну міжурядову взаємодію з НАТО.

Додатковим засобом впливу громадського суспільства на державну політику для пришвидшення вступу до НАТО є поширення інформації про політику НАТО в Україні, програми та заходи що проводяться, результати діяльності та отримані результати, а також проведення ефективного звітування перед суспільством про проведені заходи.

Так, у 2019 році внесено зміни до Конституції України, зокрема до преамбули, статей 85, 102 та 116, а також до «перехідних положень». За результатами відповідних змін було доповнено преамбулу до Конституції України словами «та підтверджуючи європейську ідентичність українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України» [20]. Також, відповідними змінами до Конституції України забезпечено можливість реалізації відповідного стратегічного курсу Україною. Для спрощення процедури розміщення військових баз НАТО було виключено пункт 14 розділу XV "Перехідні положення", який виглядав наступним чином: «Використання

існуючих військових баз на території України для тимчасового перебування іноземних військових формувань можливе на умовах оренди в порядку, визначеному міжнародними договорами України, ратифікованими Верховною Радою України» [63]. Спрощення процедури розміщення військових сил іноземних держав є цілеспрямованою політикою направленою на вступ України до НАТО.

Як одним з варіантів подальшої участі України у здійсненні спільної політики оборони було ухвалено 28 липня 2020 року спільну декларацію міністрів закордонних справ України, Республіка Польща та Литовської Республіки щодо заснування Люблінського трикутника, відповідно до якого планується поглиблення та розширення українсько-польсько-литовського співробітництва між збройними силами, як на двосторонньому, так і тристоронньому рівнях, а також певною мірою використання можливостей, створених в рамках НАТО [20]. У зв'язку з цим Д. Кулеба зазначив, що “альянс наших трьох країн не лише сягає корінням глибокої давнини. Наша взаємодія має вимір Парламентської асамблеї Польща-Литва-Україна, а також спільний військовий підрозділ, Українсько-польсько-литовську бригаду. Люблінський трикутник у своїх діях спирається на цей історичний, парламентський та безпековий фундамент” [20].

Отже, варіантом реалізації спільної політики оборони держав за участю країн Люблінського трикутника буде утворення військово-політичного союзу за типом Організації Північноатлантичного договору шляхом міжурядового співробітництва для забезпечення власної міжнародної безпеки та здійснення колективної самооборони, з відповідним дотриманням норм міжнародного права, зокрема статті 51 Статуту ООН.

Таким чином, здійснення спільної політики оборони держав за участю країн Люблінського трикутника забезпечить:

- військово-політичне співробітництво між Польщею, Литвою та Україною;
- створення спільного військового підрозділу - Українсько-польсько-

литовської бригади із чітко визначеним місцем дислокації та постійного функціонування;

- організацію інших сфер діяльності, що матимуть важливе значення для підтримання військово-політичного союзу (економічних, політичних, інфраструктурних, культурних) [20].

Розглянувши ідею утворення Люблінського трикутника наведемо додаткові посилення військово-політичного утворення, шляхом організації резервних сил з числа особового складу військових сил України, Республіки Польща та Литовської Республіки, а також утворення нових військово-тренувальних баз для відпрацювання відбиття основних видів збройних конфліктів.

При ефективному здійсненні заходів щодо організації спільної політики оборони держав, можливе залучення інших регіональних країн до участі в Литовському трикутнику, що змусить привернути увагу світової громадськості до політичної сили на території Східної Європи.

Важливим в організації спільної політики оборони держав Люблінського трикутника є встановлення стійких міждержавних зв'язків направлених на ефективну взаємодію незалежно від подальшого існування Організації Північноатлантичного договору, адже союзи утворення вказаними державами з урахуванням досвіду Європейського Союзу та НАТО матимуть більшу ефективність на території Східної Європи, а ніж все НАТО з його міжнародним бажанням забезпечення миру і безпеки, що може виявитися не ефективним для України.

Україна в своєму прагненні до забезпечення міжнародної безпеки та організації власної безпеки має можливість утворення військово-політичного союзу за типом Організації Північноатлантичного договору з метою здійснення діяльності направленої на забезпечення власної безпеки шляхом здійснення спільної політики оборони, однак важливим в реалізації власної оборони буде створення дієвого військово-політичного утворення, такою собі філією Організації Північноатлантичного договору, що зможе на постійній основі

вирішувати питання на території Східної Європи, оскільки забезпечити контроль за всім світом в найближчому майбутньому буде все важче, а також належним чином реагувати на кризові ситуації та загрози міжнародній безпеці в регіоні.

Як спосіб організації спільної політики оборони держав за участю держав Люблінського трикутника (Республіки Польщі, Литовської Республіки, України) буде ефективно здійснити за типом міжурядового об'єднання Організації Північного договору (НАТО), що не передбачає значного внесення змін до законодавства держав, однак чітко формує цілі, способи організації як в оборонній сфері, так і в інших сферах організації діяльності держав для забезпечення їхніх потреб, а також чіткого визначення принципу колективної самооборони на будь-яку агресію на одного чи кількох учасників союзу.

Участь України у здійсненні спільної політики оборони забезпечить можливість відбиття збройної агресії та гібридних атак, посилить власний авторитет на міжнародній арені, а також Україна отримає доступ до сучасних технологій та ресурсів із наявністю спільних збройних сил учасників об'єднання за участю України.

Отже, нами запропоновано утворення єдиного державного органу зі спеціальним статусом для здійснення діяльності щодо реалізації стратегічного курсу на вступ до Організації Північноатлантичного договору, узагальнено основні органи щодо організації спільної політики оборони, способи взаємодії та співпраці України та Організації Північноатлантичного договору, узагальнено основні міжнародно-правові документи та національні законодавчі щодо здійснення спільної політики оборони, а також визначено перспективи подальшої співпраці України та НАТО з наданням пропозицій щодо здійснення політики спільної політики оборони за участю країн НАТО, а також можливості утворення військово-політичних союзів Люблінського трикутника за участю України.

Враховуючи вищевикладене, узагальнено основні органи, що здійснюють державну політику щодо організації спільної політики оборони з НАТО,

наведено та конкретизовано основні способи взаємодії України та Організації Північноатлантичного договору в ході організації спільної політики оборони, зокрема шляхом оборонно-військового співробітництва з НАТО, запровадження стандартів та інших керівних документів НАТО, навчання та організації державних органів. Також, обґрунтовано перспективні шляхи здійснення спільної політики оборони держав за участю України не тільки в межах Організації Північноатлантичного договору, а й за рахунок створення нового військово-політичного союзу – Люблінського трикутника, що суттєво вплине на забезпечення міжнародної безпеки в регіоні Східної Європи, функціонування якого можливе як у межах НАТО так і поза ним. Підтримуємо позицію науковців І.В. Яковюка та С.С. Шестопада щодо вивчення досвіду Балтійських країн зі вступу до НАТО та визначення стратегічних цілей як до так і після вступу до НАТО, а також у зв'язку з цим наведено стратегічні цілі України з можливим вступом до НАТО.

Конкретизовано переваги створення такого суб'єкта, який вирішить питання щодо повноцінної організації діяльності направленої на здійснення міждержавного співробітництва з НАТО.

Отже, НАТО є в першу чергу військово-політичною міжнародною організацією, яка по-суті є різновидом регіональної організації підтримки та співробітництва у сфері колективної безпеки. НАТО має як військову, так й цивільну структуру. Концепція загальної європейської оборони робить закономірним зближення країн Європейського Союзу з НАТО.

ВИСНОВКИ

Дослідження правового регулювання організації спільної політики оборони держав дозволило зробити такі теоретичні висновки та пропозиції практичного характеру.

У відповідності до результатів проведеного аналізу уточнено механізм формування спільної політики оборони держав, систематизовано і проаналізовано організаційно-правову основу такої діяльності, а також етапи історичного розвитку.

На підставі міжнародно правових актів та норм сформульовано визначення спільної політики оборони держав наступного змісту: «це діяльність держав направлена на забезпечення як власної безпеки так і міжнародної безпеки, що здійснюється у відповідності до регіональних угод або договорів про заснування міжнародних організацій, з відповідним дотриманням міжнародних норм не застосування збройної сили та погрози її застосування, окрім випадків збройного нападу на одного або кількох членів об'єднання держав, шляхом спільного використання сил та засобів, що перебувають у їх розпорядженні».

Узагальнено точки зору науковців щодо необхідності забезпечення колективної самооборони держав та важливості діяльності держав-членів Європейського Союзу щодо організації спільної політики оборони, а також створення спільних сил оборони, а саме: збройних сил Європейського Союзу.

Підтримана та знайшла подальший розвиток думка Ю.В. Дроздової про те, що розвиток колективної самооборони отримає логічний прояв у формі спільної політики оборони держав як категорії міжнародного права.

Встановлені проблемні аспекти, які на даний час не знайшли свого відображення у нормах міжнародного права, тобто потребують подальших досліджень і нормативного визначення, зокрема положення щодо притягнення міжнародних організацій до відповідальності за порушення порядку здійснення

спільної політики оборони держав, встановлено, що на даний час розроблено лише Проект статей про відповідальність міжнародних організацій. У зв'язку з цим, з метою покращення порядку виконання норм міжнародного права, недопущення порушень порядку здійснення колективної самооборони буде доцільним введення видів відповідальності за порушення порядку здійснення спільної політики оборони до установчих документів про утворення міжнародних організацій або військово-політичних союзів в цілях превентивного характеру недопущення вказаних порушень. Виявлені проблемні питання пов'язані з відсутністю поняття спільної оборони держав у нормах міжнародного права.

Проведено аналіз міжнародних договорів про заснування Європейського Союзу та Організації Північноатлантичного договору, рішень Міжнародного суду ООН та підтверджено наявність двох підходів до формування спільної політики оборони держав на прикладі Європейського Союзу та Організації Північноатлантичного договору, відповідно до результатів аналізу установчих договорів, особливостей їх функціонування. Зокрема, перший підхід полягає у формуванні спільних наддержавних інституцій шляхом прямого об'єднання держав з подальшим формуванням спільної оборони держав на прикладі Європейського Союзу. Другий підхід полягає у тому, що організація спільної оборони держав здійснюється шляхом формування міждержавних наднаціональних органів управління військово-політичним союзом, відповідно до порядку Організації Північноатлантичного договору.

В ході аналізу нормативно-правових актів на основі яких здійснюється спільна політика оборони було класифіковано заходи здійснення спільної політики оборони держав на військові та не військові. Військові – це заходи, що полягають у використанні військових засобів, способів та методів відбиття агресії та забезпечення колективної безпеки. Не військові – це заходи направлені на поліпшення взаємодії держав у сфері оборони, проведення навчань збройних сил, а також здійснення інших видів протидії агресії без використання військових сил (економічні, політичні, культурні) заходи.

У відповідності до проведеного аналізу основних нормативно-правових актів, на основі яких здійснюється спільна політика оборони держав-членів Європейського Союзу нами запропоновано перспективні шляхи взаємодії України з країнами Європейського Союзу та класифіковано основні способи взаємодії на підставі двосторонніх нормативно-правових актів.

В результаті проведеного дослідження доктринальних підходів щодо організації спільної політики оборони та встановлення взаємодії України з Європейським Союзом ми не погоджуємося з думкою М.М. Камишанського про те, що захист суверенітету, територіальної цілісності та непорушності кордону має базуватися на власних силах України, відповідний висновок зроблено з урахуванням того, що отримання гарантій колективної самооборони від держав – учасників Європейського Союзу забезпечить оперативну спроможність України до вирішення територіальних конфліктів. Також, для забезпечення участі України у спільній політиці оборони запропоновано створення єдиного державного органу зі спеціальним статусом для реалізації політики держави спрямованої на європейську інтеграцію в системі органів державної влади для координації співробітництва з НАТО через міжурядове співробітництво.

Звернуто увагу на зацікавленість російських науковців в досвіді організації спільної політики безпеки і оборони Європейського Союзу та її реалізація в рамках Організації договору про колективну безпеку, зокрема щодо використання напрацювань та дієвих механізмів співпраці між державами.

Надано пропозиції щодо удосконалення механізму впровадження законодавчих змін направлених на вступ до ЄС, зокрема за рахунок введення наглядової ради за урядовим офісом координації європейської та євроатлантичної інтеграції, встановлення чітких термінів виконання та звітування про проведені заходи, а також встановлення відповідальності за порушення термінів, невиконання чи неналежне виконання заходів направлених на вступ до ЄС.

В результаті узагальнення нормативно - правових актів, на основі яких здійснюється спільна політика оборони Організації Північноатлантичного договору було обґрунтовано перспективні шляхи взаємодії України з державами - членами, а саме: продовження діяльності щодо забезпечення взаємосумісності підрозділів, озброєння, тощо, отримання досвіду проведення військових операцій за участю великої кількості держав – учасників та організація військового управління всіма родами військ у відповідності до стандартів НАТО.

Проаналізовано думку науковців І.В. Яковюка та С.С. Шестопада про необхідність звернення до досвіду Балканських країн під час визначення стратегічних цілей до та після вступу, а також надано пропозиції щодо формування стратегічних України після вступу до НАТО: протидії військовим конфліктам, міжнародному тероризму та недопущення військових та інших дій по відношенню до НАТО та України.

Також, виходячи з результатів дослідження спільної політики оборони держав нами підтверджена необхідність продовження і удосконалення заходів направлених на утворення військово-політичного союзу країн Люблінського трикутника за участю України, що дозволить ефективно організувати об'єднані військові формування, забезпечить створення військово-тренувальних баз та в подальшому дозволить сформувати стійке об'єднання держав у Східній Європі.

Окремі положення та висновки, сформульовані в роботі є дискусійними та можуть бути використані для подальших наукових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Яковюк І. В. Спільна зовнішня політика і політика безпеки Європейського Союзу: історія питання. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2005. Вип. 10. С. 76-87.
2. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду: Міжнародний документ від 26.06.1945 р. *Офіційний веб-портал парламенту України* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text (дата звернення: 07.08.2020).
3. The Covenant of the League of Nations. The Avalon Project: Documents in law, history and diplomacy. Yale Law School. Lillian Goldman Law Library in memory of Sol Goldman. URL: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp (дата звернення 10.06.2020).
4. Ржевська В.С. Елементи колективної безпеки у змісті Вестфальського миру 1648. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Вип. 108. С. 206-211.
5. Миколаєнко Я.Ю. Гаазькі конвенції 1899 та 1907 рр. про мирне вирішення міжнародних суперечок. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 32. С. 179-181.
6. Ржевська В.С. ООН – етап у розвитку концепції колективної безпеки. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Вип. 96. С. 159-162.
7. Турченко О. Г. Україна в європейській системі колективної безпеки. Правове забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, безпековий, інтелектуальний простір: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 23 квітня 2019 р.) Вінниця, Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2019. С. 88-92.

8. Барабанов О. Н. Общая политика Европейского Союза в области обороны и безопасности: этапы становления и перспективы развития. Европейские страны СНГ: место в «большой Европе». 2005. С. 167.
9. Petersberg Declaration. Western European Union Council of Ministers. Bonn. 19 June 1992. URL: <http://www.bits.de/NRANEU/docs/petersberg92.pdf> (дата звернення 21.09.2020)
10. Joint Declaration issued at British-French Summit in Saint-Malo, December 3–4, 1998. From St-Malo to Nice. European Defense: Core Documents. Chaillot Papers, № 47. Paris, 2001. P. 8–9.
11. Турченко О. Г. Воєнно-політична інтеграція країн в архітектурі європейської безпеки у другій половині XX – на початку XXI століть. *Правничий часопис Донецького університету*. 2019. № 1(37). С. 123-139. URL: <http://jpch.donnu.edu.ua/issue/view/244> (дата звернення 21.09.2020)
12. Стисла історія НАТО, *Офіційний веб-портал НАТО* URL: https://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20140218_140218-ShortHistory_ukr.pdf (дата звернення: 10.06.2020).
13. Закірова С. Правове регулювання миротворчих операцій ООН: terra incognita? Центр соціальних досліджень соціальних комунікацій НБУВ URL: http://www.nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3719:pravove-regulyuvannya-mirotvorchikh-operatsij-onn-terra-incognita&catid=8&Itemid=350 (дата звернення 20.09.2020).
14. Федулова К. А. Решение Международного суда ООН от 27 июня 1986 года по делу «Никарагуа против Соединенных Штатов Америки»: влияние на институт применения силы и дальнейшее его развитие в международном праве. *Молодой ученый*. 2017. № 49 (183). С. 280-282. URL: <https://moluch.ru/archive/183/47091/> (дата звернення: 18.10.2020).
15. Сіваш О. М. Самооборона як обставина, що виключає протиправність діяння. Євроатлантична інтеграція України: свідомий вибір моделі безпеки : зб. наук. ст. за матеріалами III Харків. міжнар.-прав. читань,

присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, м. Харків, 3 листоп. 2017 р. : у 2 ч. Харків, 2017. Ч. 1. С. 108–115.

16. Міжнародне право: Навч. посібник / За ред. М.В. Буроменського – К.: Юрінком Інтер, 2005. С. 265-275.

17. Чехович Т. В. Забезпечення міжнародної безпеки міжнародно-правовими засобами. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2013. Вип № 1. С. 277-283.

18. Бахновський Т.В. Вплив спільної політики оборони держав на розвиток міжнародного права. *Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 30 квітня 2020 р.) Вінниця, Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2019. С. 64-67.

19. Дроздової Ю.В. Колективна безпека як інститут права міжнародної безпеки. 2017. Вип. №2. С. 212- 215.

20. Бахновський Т.В. Щодо спільної політики оборони за участю країн Люблінського трикутника. *Розвиток державності та права в Україні*: матеріали міжнародної наук.-практ. конф. м. Львів, 18-19 вересня 2020 р. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2020. С. 116-119.

21. Смирнова К.В. Колективна самооборона: статут ООН та право Європейського Союзу. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2011. Вип. 96 (1). С. 113-117.

22. Північноатлантичний договір, міжнародний документ від 04.04.1949 р. *Офіційний веб-портал парламенту України* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_008#Text (дата звернення: 07.08.2020).

23. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями, міжнародний документ. *Офіційний веб-портал парламенту України* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (дата звернення: 07.08.2020).

24. Петренко Ю.В. Передумови зародження та формування співробітництва держав-членів Європейського Союзу у сфері оборо. Теорія і практика правознавства. 2019. Вип. 1 (15). С. 1-18.
25. Пронюк Н.В. Сучасне міжнародне право: Навчальний посібник. Київ: КНТ, 2008. 344 с.
26. Про НАТО, *Офіційний веб-портал Міністерства закордонних справ України*. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/pro-nato> (дата звернення: 20.09.2020).
27. Скрильник О.О. Особливості відповідальності в сучасному міжнародному праві. *Часопис Київського університету права*. 2013 Вип. № 4. С. 351-355.
28. Жукорська Я.М. Відповідальність міжнародних організацій. Відповідальність міжнародних організацій за порушення міжнародно-правових зобов'язань: сучасний стан. *Часопис Київського університету права*. 2013. Вип. №2. С. 356-360.
29. Білоцький С.Д. Міжнародно правове регулювання миротворчої діяльності ЄС Українсько-грецький міжнародний науковий юридичний журнал «Порівняльно-правові дослідження». 2009. № 2. С. 56-61.
30. Афанасенко С. І. Загальна характеристика діяльності НАТО після 11 вересня 2001 року. *Актуальні проблеми історико-правової та міжнародно-правової наук*. 2019. С. 109-112.
31. Войціховський А.В. Особливості миротворчої діяльності НАТО: сучасний стан і перспективи розвитку. 2009. Вип. 1(5). С. 46 – 52.
32. Операція «Активні зусилля», *Офіційний веб-портал НАТО* URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_7932.htm (дата звернення: 10.08.2020)
33. Ткаченко Є.В., Щодо деяких історичних аспектів розвитку Європейської інтеграції, 2012. С. 742-748.
34. Муравйов В.І. Право Європейського Союзу: підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 704 с.

35. British-french summit St-Malo, 3-4 December 1998. Chailiot Paper 47. From St-Malo to Nice: European defense: core documents May 2001. URL: <https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/cp047e.pdf> (дата звернення 10.08.2020).

36. Євроармія: бути чи не бути? Незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень Борисфен Інтел. URL: http://bintel.com.ua/uk/article/10-18_euarmy (дата звернення 10.08.2020).

37. Зміцнення відносин між НАТО і ЄС, *Офіційний веб-портал НАТО* URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2019/07/16/zmtsnennya-vidnosin-myuo-nato-s/index.html> (дата звернення: 10.08.2020)

38. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 1 липня 2010 р. № 2411-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 40. Ст. 1452 (Із змінами).

39. Історія відносин Україна-ЄС. *Офіційний веб-портал Міністерства закордонних справ України*. URL: <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/vidnosini-ukrayina-yes/istoriya-vidnosin-ukrayina-yes> (дата звернення: 20.09.2020).

40. Про Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції: Постанова Кабінету Міністрів України від 04 жовтня 2017 р. № 759-2017 п. *Офіційний вісник України*. 2017. № 84. Ст. 11.

41. Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції. *Офіційний веб-портал Євроінтеграційного порталу*. URL: <https://eu-ua.org/uryadovyy-ofis-koordynaciyi-yevropeyskoyi-ta-yevroatlantychnoyi-integraciyi> (дата звернення 10.08.2020).

42. Прем'єр-міністр: Пришвидшити рух України до ЄС — пріоритет нашого Уряду. *Офіційний веб-портал органів виконавчої влади України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/premyer-ministr-prishvidshiti-ruh-ukrayini-do-yes-prioritet-nashogo-uryadu> (дата звернення 21.09.2020)

43. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і

їхніми державами-членами, з іншої сторони. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Том. 1 с. 83 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#n2688 (дата звернення 21.09.2020)

44. Про відставку Прем'єр-міністра України Гончарука О.В.: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2020 р. № 514-IX. *Урядовий кур'єр*. 2020. № 44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-IX#Text> (дата звернення 21.09.2020)

45. Співробітництво у воєнно-політичній, військовій та військово-технічній сферах. *Офіційний веб-портал Представництва України при Європейському Союзі*. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/spivpracya-ukrayina-yes-u-sferi-zovnishnoyi-politiki-i-bezpeki/spivpracya-ukrayina-yes-u-ramkah-spilnoyi-politiki-bezpeki-i-oboroni> (дата звернення 10.08.2020).

46. Угода між Європейським Союзом і Україною про визначення загальної схеми участі України в операціях Європейського Союзу із врегулювання криз. *Офіційний вісник України*. 2008. № 24. Том. 1 с. 55. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_648#Text (дата звернення 10.08.2020).

47. Східне партнерство *Офіційний веб-портал Представництва України при Європейському Союзі*. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/spivpracya-ukrayina-yes-u-sferi-zovnishnoyi-politiki-i-bezpeki/shidne-partnerstvo> (дата звернення 21.09.2020).

48. Камишанський М.М. Воєнна безпека України в контексті співробітництва з Європейським Союзом, 2017. Ч. 1. С. 58-63.

49. Слепак В.Ю. Правові аспекти спільної політики безпеки і оборони. Актуальні проблеми російського права. 2008. Вип. № 2 (7). С. 295-302.

50. Слепак В.Ю. Правові аспекти спільної політики безпеки і оборони: автореф. дис... кандидата юрид. наук: 12.00.10 «Міжнародне, Європейське право». Військовий університет Міністерства оборони Російської Федерації. Москва, 2010. 31 с.

51. Зіняк Л.В. Міжнародно-правові засади військового співробітництва України: автореф. дисертації кандидата на здобуття наукового ступеня

кандидата юрид. наук: 12.00.11 «Міжнародне право». Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2015. 24с.

52. Стратегічна концепція Альянсу. *Офіційний веб-портал НАТО*. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/pro-nato/strategichna-konceptsiya-alyansu> (дата звернення 10.08.2020).

53. Про річні національні програми під егідою Комісії Україна – НАТО: Указ Президента України від 2 жовтня 2018 р. № № 298/2018. *Офіційний веб-портал Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2982018-25074> (дата звернення 29.08.2020).

54. Основні органи та механізми співробітництва України з НАТО, *Офіційний веб-портал Міністерства закордонних справ України*. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/pro-ukrayinu/yevroatlantichne-spivrobitnictvo/oficijni-dokumenty> (дата звернення: 20.09.2020).

55. Співробітництво у військовій сфері. *Офіційний веб-портал Міністерства закордонних справ України*. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-nato/spivrobitnictvo-u-vijskovij-sferi> (дата звернення: 20.09.2020).

56. Запровадження стандартів та інших керівних документів НАТО. *Офіційний веб-портал Міністерства оборони України*. URL: <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/vprovadzhennya-standartiv-ta-inshih-kerivnih-dokumentiv-nato.html> (дата звернення: 10.08.2020).

57. Діяльність України у рамках РЄАП, *Офіційний веб-портал Міністерства закордонних справ України*. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-nato/diyalnist-ukrayini-u-ramkah-ryeap> (дата звернення: 20.09.2020).

58. Рада євроатлантичного партнерства, *Офіційний веб-портал НАТО* URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_49276.htm?selectedLocale=en (дата звернення: 10.08.2020).

59. Програма (Ініціатива) НАТО/РЄАП, *Офіційний веб-портал Міністерства закордонних справ України*. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-nato/diyalnist-ukrayini-u-ramkah-ryear> (дата звернення: 20.09.2020).

60. Громадська думка щодо вступу в НАТО. *Офіційний веб-портал Міністерства закордонних справ України*. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/informacijnij-centr/gromadska-dumka-shchodo-vstupu-v-nato> (дата звернення 29.08.2020).

61. Яковлюк І.В. та Шестопада С.С. Правове регулювання політики національної безпеки країн Балтії в контексті еволюції стратегічних концепції НАТО. Проблеми законності. 2018. Вип. 143 С. 217-228.

62. Воєнна доктрина України: Указ Президента України від 24 вересня 2015 р. №555/2015. *Офіційний вісник Президента України* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/555/2015> (дата звернення 10.10.2020).

63. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» : Закон України від 07.02.2019 р. № 2680-VIII. *Голос України*. 20 лютого 2019. № 34. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2680-19> (дата звернення: 07.08.2020).